

GUJOURNALEN

OBEROENDE TIDNING FÖR MEDARBETARE VID GÖTEBORGS UNIVERSITET #3 SOMMAR 2023

NYHETER

Hot mot den akademiska friheten

NYHETER

Eva Wibergs sex år som rektor

REPORTAGE

Arosenius i ord och bild

Gräver där hon står

**Astrid von Rosen
förenar akademien med utövare**

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Astrid von Rosen forskar om scenografi.

Fröer från Albatrossexpeditionen.

Ivar Arosenius hus återskapat.

Nyheter 04-20

- 04 Ny styr-** och finansieringsmodell för GF.
- 06 UB** – en universitetsgemensam angelägenhet.
- 07 Hård arbetsbelastning** för doktoranderna.
- 08 Så tycker** de nya styrelseledamöterna.
- 10 Carina Mallard** blir ny prorektor.
- 11 Kaj Blennow** toppar listan.
- 12 Mer stöd** för breddat deltagande
- 14 Föredrar tåget**, trots tidsförlust.
- 15 Lärdomar** från krigets Ukraina.
- 16 Hur fria** är egentligen universiteten?
- 18 Eva Wibergs** sex år som rektor.

Profilen 22-24

- 22 Med scenen** som forskningsobjekt.

Reportage 25-39

- 25 Full fart** på Seniorakademien.
- 26 Albatrossexpeditionen** fyller 75.
- 28 Så når du ut** med din forskning!
- 30 Företagande**, ett sätt att göra nytta.
- 32 Kullens fyr**, en nordisk historia.
- 34 Arosenius** – berättaren.
- 36 Ett återskapat** hem.
- 38 Hur farliga** är de nya chat-botarna?

Folk 40-51

- 40 Högtidligt** på professors-installationen.
- 42 Debatt:** Kritik av finansieringssystemet.
- 43 Debatt:** Styr näringslivet forskningen?
- 44 Debatt:** Vad händer med masteruppsatserna?
- 46 På jakt efter** historiska gåtor.
- 48 Så räddar vi världen!**
- 49 Utsikten.**
- 50 Nytt om folk.**
- 51 Besök av** australiensisk pedagog.

Tack för att jag fått låna GU!

Efter sex år är min tid som rektor för Göteborgs universitet snart slut. Jag är stolt och glad över den utveckling som universitetet har gått igenom de här åren – åren som jag fått "låna" och leda universitetet. När jag installerades 2017 listade jag i korthet fem områden som jag såg som allra viktigast att prioritera: kvalitet framför kvantitet, en god arbetsmiljö, internationalisering, studentinflytande och styrning och ledning.

När jag blickar tillbaka ser jag att vi bedrivit ett stabilt arbete med mål och strategier för att skapa ett mer sammanhållet universitet och vi har skapat en tydligare arbetsfördelning mellan fakulteterna och institutionerna. En av de viktigaste milstolparna var visionen *Ett universitet för världen* som sträcker sig fram till 2030. Det är en vision som tydligt profilerar lärosäten i en riktning mot starkt internationalisering och samverkan. Under min tid som rektor har flera samarbeten kommit igång, bland annat Mirai-nätverket med Japan och den europeiska alliansen EUTOPIA, där 10 europeiska lärosäten ingår. Och tillsammans har vi landat en internationaliseringsstrategi.

En hjärtefråga för mig har varit insatser för att stärka studentinflytandet och att

visa uppskattning för den tid som våra studentrepresentanter lägger ner för att göra oss bättre. Studenterna är de som gör oss till ett universitet och deras bidrag är oerhört viktigt.

Universitetets samlade krafter ligger också bakom ett idogt arbete inom hållbar utveckling. Vi skapar nu en västsvensk arena för hållbar utveckling och de senaste åren har universitetet flyttat fram sina positioner i och med Klimatramverket.

När jag tänker tillbaka på min ambitionsnivå vid installationen kan jag konstatera att vi har kommit mycket längre än vad jag kunde föreställa mig. I efterhand visar det sig att mycket är genomförbart, annat är svårare. Och det är svårt att på förhand lista det oförutsedda. En av de största utmaningarna under denna tid var pandemin där hela universitetet på bara några dagar ställde om till distans- och hemarbete. Alla gjorde en enorm insats och trots stora svårigheter lyckades vi hålla i gång verksamheten. Så här i efterhand har vi blivit mycket bättre på digitala arbetssätt. En annan omfattande och allvarlig händelse var e-posthaveriet hösten 2020. Aktiva insatser efter det gör att vi idag är långt bättre rustade för den typen av incidenter.

Mitt mål att förvalta och förnya Göteborgs universitet hade aldrig gått utan er medarbetare. Så stort tack för er draghjälp att driva oss framåt! Jag vill också önska min efterträdare Malin Broberg varmt lycka till. Det är en ynnest att få låna ett universitet under en tid, ha ambitioner och dra sitt strå till stacken.

Rektor EVA WIBERG

GU JOURNALEN har en fri och självständig ställning gentemot sin ägare, Göteborgs universitet, och utformas enligt journalistiska principer samt enligt spelreglerna för press, radio och TV.

Chefredaktör & ansvarig utgivare:

Allan Eriksson, tel: 031-786 10 21,
e-post: allan.eriksson@gu.se

Redaktör & stf ansvarig utgivare:

Eva Lundgren, tel: 031-786 10 81,
e-post: eva.lundgren@gu.se

Fotograf:

Johan Wingborg,
tel: 070-595 38 01,
e-post: johan.wingborg@gu.se

Layout:

Anders Eurén,
tel: 031-786 43 81,
e-post: anders.euren@gu.se

Adress:

GU Journalen,
Göteborgs universitet,
Box 100, 405 30, Göteborg

E-post:

gu-journalen@gu.se

Internet:

gu-journalen.gu.se

Upplaga:

5 000 ex

ISSN: 1402-9626

Material: För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen.

Citera gärna, men ange källan.

Adressändring: Gör skriftlig anmälan till redaktionen.

Tryckeri: Göteborgstryckeriet.

Vilken roll spelar universiteten?

Det är inte ofta vårt lands samtliga universitetsrektorer går samman för att författa en gemensam skrivelse till regeringen. Det har dock skett nu. Anledningen är ett snabbt fattat regeringsbeslut att tillfälligt reducera mandatperioden för universitetsstyrelsernas ledamöter från tre år till 17 månader. Orsaken sågs vara att styrelserna behöver mer säkerhetspolitisk kompetens men frågan är hur regeringen ska hinna ta fram sådana personer på bara 17 månader. Kritik mot ökad politisering har framförts – men också påpekanden att våra lärosäten redan påverkas av både politiska ambitioner och anpassningar till näringsliv och samhället i övrigt.

Lars Strannegård, rektor för Handelshögskolan i Stockholm, har hotat med antagningsprov för att hantera de glädjebetyg som somliga skolor verkar sätta. Om det är så att de orättvisor som redan finns i samhället förstärks av att elever från prestigeskolor får oförtjänt höga betyg innebär det ett hot mot själva samhällskontraktet. Vi kommer aldrig att få ett samhälle med lika möjligheter för alla men det måste ändå finnas ett tydligt mål att åtminstone sträva åt det hållet.

Som alltid innehåller detta nummer både nyheter och flera reportage från olika verksamheter vid GU. Vi som jobbar med GU Journalen upphör aldrig att förvånas över hur mycket spännande som är på gång vid vårt lärosäte, både inom forskning, utbildning och andra verksamheter.

Detta nummer innehåller också tre inlägg av våra läsare. Vi är väldigt glada över alla bidrag och hoppas att ni fortsätter skriva och engagera er!

Vi önskar våra läsare en glad sommar.

Allan Eriksson och Eva Lundgren

Förhoppning att spara pengar

Dialog och förankring – det är ledorden när en helt ny styr- och finansieringsmodell för Gemensamma förvaltningen (GF) nu införs. Klart är att fakulteterna kommer att få betydligt mer att säga till om.
– Alla kommer att beröras, mer eller mindre, säger projektledare **Therese Johansson Przybylak**.

JOHAN JOHANSSON, universitetsdirektör, påpekar att den nya styr- och finansieringsmodellen

kommer ställa hårdare krav på GF att göra prioriteringar.

– För att det ska fungera behöver vi stärka dialogen kring Gemensamma förvaltningens uppdrag i relation till fakulteterna och institutionerna. Det kommer att vara en utmaning att hitta bra former för detta men jag är övertygad om att det är nödvändigt för att få till stånd ett ändamålsenligt och kostnadseffektivt stöd.

Enligt Johan Johansson måste verksamhetsstödet på GF och ute på fakulteterna och institutionerna ses som en helhet.

– För att vi ska kunna stärka stödet till utbildning och forskning måste vi arbeta tillsammans.

Projektgruppen har arbetat intensivt i ett år och förväntningarna är stora på den rapport som nu presenteras.

Therese Johansson Przybylak framhåller att den nya modellen bygger på dialog och att ha rätt samtal i rätt forum.

– Det handlar om att skapa legitimitet och skapa förtroende för det vi gör inom förvaltningen, säger hon.

Problemen är väl kända, menar Therese Johansson Przybylak.

– Förenklat kan man säga att fakulteter och institutioner upplever att förvaltningen kostar för mycket och att man inte vet vad den gör. Förvaltningen menar att man får allt fler arbetsuppgifter som ska göras med befintliga resurser samtidigt som verksamhetens behov av stöd och service ökar. I dagens modell finns flera otydligheter som gör att möjligheterna att styra och prioritera resurserna på en övergripande nivå inom GF är små, och det behöver vi komma till rätta med.

THERESE JOHANSSON

Przybylak började i höstas som projektledare och är ny inom universitetsvärlden. Hon säger att det har varit en lärorik resa men det har varit svårt att få en överblick.

– Det har varit mycket mer komplext än man vid första anblick kan ana. Min upplevelse är att det är ganska mycket stuprörsfunktioner, både inom GF och inom hela universitetet. Det är många små självstyrande öar, vilket gör det svårt att få en gemensam bild.

Dagens finansieringsmodell innebär att GF har en ram på 6,4 procent av kostnadsomslutningen. Men det är inte hela sanningen. Utöver det finns fakturor för IT, service och campus.

– Man har hittat andra sätt att finansiera verksamheter som är efterfrågade, men som inte rymms inom grund-

finansieringen i gemensamma verksamheter (den så kallade GV-fakturan). Idag är alla GF:s verksamheter i samma pengapåse, och konkurrerar om i stort sett samma resurser. För alla som inte är direkt insatta i GF:s ekonomi och verksamheter kan det vara väldigt rörigt och därför behöver det sorteras och städas lite.

FÖRSLAGET ÄR ATT fördela alla kostnader utifrån tre delar: Gemensamma förvaltnings drift, universitetsövergripande verksamhet och satsningar. Varje område får en total budgetram och ska diskuteras inom särskilda beredningsorgan. Alla kostnader ska upp på bordet, beskrivas och prissättas.

- Fokus är att ha rätt samtal i rätt grupp. Man ska inte förhandla om allting med alla. Det handlar om att få en ökad styrning och förtydliga uppdragen och mandat.

En nyckelgrupp är kanslicheferna som föreslås få ansvaret att bereda vissa frågor och förankra på hemmaplan.

»Min upplevelse är att det är ganska många stuprörsfunktioner.«

Therese Johansson Przybylak

- **DE FÖRESLÅS FÅ** ett stort inflytande över de olika områdena, framför allt det som handlar om universitetsövergripande verksamheter och nya satsningar. Utifrån förslaget till innehåll och fördelning för de olika verksamhetsgrupperna i projektrapporten blir den största verksamhetsgrupperingen, det som kallas för förvaltningens drift (cirka 819 miljoner). Tanken är att fakulteterna får insyn i denna verksamhetsgruppering i budgetarbetet, men när budgeten är lagd är det upp till GF att sköta prioriteringen. Den näst största är universitetsövergripande verksamheter, med en budget på 235 miljoner. Fakulteterna föreslås få ett

stort inflytande över denna del.

Ett exempel är högskoleprovet som går back med 9 miljoner varje år.

- GF har väldigt liten förmåga att styra över ambitionsnivån för denna verksamhet, men den bidrar till GF:s underskott. Även tentamensverksamheten och gemensamma lokaler (som exempelvis gästforskarbostäder) går med minus. Det är exempel på frågor som behöver lyftas och diskuteras, det är inget som GF ensamt ska besluta om.

Den tredje delen gäller nya satsningar och är kopplat till en budget, som med projektgruppens förslag, uppgår till nästan 50 miljoner. Här föreslås en bred förankring.

Men allt rymmer inte i utredningen. Det gäller bland annat IT-kostnader och digitalisering eller hur man ska hantera Gemensamma förvaltningens underskott på cirka 73 miljoner kronor.

- Det finns en stor förhoppning på att vi ska lösa problemet med underskottet men det är en fråga som måste hanteras i rätt grupperingar.

Hur stora är förhoppningarna om att den nya modellen ska spara pengar?

- Det finns absolut en sådan förväntan från resten av universitetet. Min bild är att dialogerna som den nya modellen innebär ger bättre förutsättningar men man ska ha klart för sig att det kommer att krävas en stor arbetsinsats för att få till det.

I modellen, där man kombinerar en fast ram med pris- och löneuppräknings, kan det finnas en risk att resurserna inte räcker till och att mer uppgifter istället läggs ut på fakulteter och institutioner?

- Vi är medvetna om risken och vill inte att det ska hända. Det är därför vi behöver få till en dialog så att beslutsfattarna förstår konsekvenserna. Nya förslag som kommer upp

ska kunna genomlysas och beskrivas av kanslichefsgruppen, om det skulle få oönska konsekvenser.

Skulle det kunna leda till en förhandlingsekonomi där GF väljer att förhandla för att få ännu mer resurser?

- En del saker är redan förhandling idag men inte i rätt forum. Här handlar det om att flytta förhandlingen till rätt forum som får prioritera rätt frågor, alltså för dem som blir berörda. De som ska ha insyn ska också ha mandat att göra prioriteringar, framför allt i verksamheterna som är universitetsövergripande och nya satsningar. GF ska ha fortsatt mandat till prioritering inom egen verksamhet (GF-drift).

Finns det en risk för att det nya arbetssättet blir mer tids- och kostnadskrävande än dagens modell?

- Ja risken finns, men syftet är att spara både tid och kostnader på sikt. Men vi vill ju inte trycka ut den nya modellen i organisationen. Allt beror på ambitionsnivån och målbilden som vi ännu inte har satt. Även här behöver vi skapa en dialog. Vi har en ambition om att modellen och införandet ska vara förankrat, något som kommer att ta tid.

Universitetet är komplext, det gäller också alla olika beslutsvägar och informella maktstrukturer.

- Att förklara modellen är en utmaning. Vi kan visa upp en massa information och siffror, men om vi inte kan förklara den på ett förståeligt sätt har den informationen inget värde. Det är först när det finns insyn och förståelse för Gemensamma förvaltningens verksamhet som vi har uppnått en grad av transparens. Det är något som vi måste jobba med att förbättra hela tiden. Vi är på väg dit och kommer att lyckas på något sätt.

I höst startar implementeringsfasen som ska vara klar i februari 2024. Det är en skarp

deadline för att hinna få det klart till budget 2025.

- Det återstår ett jättestort arbete med att få allt på plats tills dess. Både när det gäller de nya forumen ska skapas och de gamla som behöver anpassas till den nya modellen. Men arbete kommer att fortsätta även efter det.

- **VI KOMMER** antagligen jobba med att utveckla och förbättra den nya styr- och finansieringsmodellen i vårt dagliga arbete i flera år framöver. Och alla kommer att påverkas eftersom verksamheterna finansieras med gemensamma medel och just därför behöver de tydligt kopplas till den nytta som det ger för hela universitetet. När det blir tuffare tider, kommer det att krävas hårdare prioriteringar. Då gäller det att vi är förberedda och har förmågan, konstaterar Therese Johansson Przybylak.

Text: Allan Eriksson

Foto: Johan Wingborg

➔ **Sommaren 2020** fattade universitetsstyrelsen beslut om att se över den finansieringsmodell som funnits sedan 2013. Hösten 2020 fick Karin Röding uppdraget att se över Gemensamma förvaltningen (GF) och i rapporten presenterade hon 34 konkreta förslag utifrån behoven av ökad tydlighet och transparens. En del av det arbetet har legat till grund för projektgruppens förslag om en ny styr- och finansieringsmodell. Den bygger på den modell som finns vid universitetet i Lund och Uppsala.

Projektet *Ny styr- och finansieringsmodell för Gemensamma förvaltningen* startade i april 2022 och redovisades i april 2023. Styrgruppen leds av tf universitetsdirektören Johan Johansson. Projektgruppen leds sedan september 2022 av Therese Johansson Przybylak och till projektet finns en referensgrupp, som bland annat består av kanslichefer.

Ny finansieringsmodell för UB

Från och med nästa år införs en ny finansieringsmodell för UB. En viktig anledning är de stora kostnader som drabbar biblioteksområdet, inte minst när det gäller tidskriftsprenumerationer och öppen tillgänglighet.

– Den nya modellen ska vara transparent, rörlig och möjlig att påverka, förklarar överbibliotekarie Morgan Palmqvist.

I DEN NUVARANDE modellen tilldelas UB 3,4 procent av universitetets omsättning från föregående år. Modellen leder både till bristande tillit och bristande ansvar eftersom intäkterna inte är anpassade till de förändringar som sker inom verksamheten, förklarar Morgan Palmqvist.

– Ett exempel är kostnaderna för vetenskaplig publicering. Tidigare stod UB för prenumerationsavgifterna och fakulteterna för publiceringskostnaderna. Sedan januari 2020 gäller ett nytt avtal med bland annat Elsevier, världens största vetenskapliga förlag, som innebär att universitetsbiblioteken tar alla kostnader. Dessa avtal kan UB inte hantera inom det nuvarande systemet, dels för att det handlar om nationella avtal som UB har små möjligheter att påverka, dels för att kostnaderna hänger samman med hur stark kronan är.

I juni förra året ersattes den rådgivande biblioteksnämnden med en biblioteksstyrelse, berättar Åke Ingerman, dekan vid Utbildningsvetenskapliga fakulteten och ordförande i den arbetsgrupp som tagit fram den nya finansieringsmodellen.

– Den största skillnaden mot tidigare är att biblioteksstyrel-

Foto: Håkan Granath

Morgan Palmqvist

sen fattar beslut om förslag till Universitetsbibliotekets intäktsram. Biblioteksstyrelsen beslutar också om förslag till ambitionsnivåer så att de stämmer med forskningens och utbildningens behov. Utgångspunkten är tidigare budget samt hänsyn till pris- och löneomräkning.

– I DEN NUVARANDE modellen fördelas UB:s kostnader efter hur de olika målgrupperna forskare, studenter och allmänhet utnyttjar resurserna. Det innebär ett ganska komplicerat beräkningssystem som nu ska ersättas med en modell som består av tre delar: kostnader för media, drift och särskilda satsningar. Kopplingen mellan UB:s finansiering och universitetets anslagsfördelning blir därmed tydligare, påpekar Åke Ingerman.

BIBLIOTEKSVERKSAMHET är speciell eftersom den erbjuder resurser, som tidskrifter, böcker, arkiv och lokaler, som är till för andra, inte den egna verksam-

»Därför är ett solidariskt system, där biblioteket ses som en universitetsgemensam resurs, nödvändig ...«

Morgan Palmqvist

heten, som av rationalitetsskäl sedan länge till stora delar är en centraliserad kärnverksamhet, påpekar Morgan Palmqvist.

– Därför är ett solidariskt system, där biblioteket ses som en universitetsgemensam resurs, nödvändig, något som också tydligt påpekas i Björn Brorströms utredning av UB:s styrning och finansiering.

Den nuvarande modellen, med en fastställd procentsats, har en fördel, nämligen att den är enkel.

– I den nya modellen måste biblioteksstyrelsen ta fram ett underlag för att få ekonomin att stämma med verksamhetens ambitionsnivå. Säger man nej till en satsning får det konsekvenser för utbildning eller forskning. Men det nya systemet går att anpassa till de stora förändringar som numera drabbar biblioteksverksamheten, inte minst när det gäller kostnader för tidskrifter. Systemet innebär också ökad transparens vilket ger större möjlighet att påverka och därmed också ökad legitimitet bland användarna.

Eva Lundgren

➔ Fakta:

Universitetsbibliotekets styr- och finansieringsmodell bygger på Björn Brorströms rapport från hösten 2021: *Universitetsbibliotek i förändring – om finansiering och effektivitet vid Göteborgs universitetsbibliotek*. Modellen, som införs 1 januari 2024, innebär att biblioteksstyrelsen föreslår en ram, preciserad i tre delar: media, drift samt särskilda satsningar.

Modellen har tagits fram av en arbetsgrupp bestående av Åke Ingerman (ordförande), Morgan Palmqvist, Magnus Petersson, Katarina Gustafsson och Elina Falsafi Tonekaboni.

Var tredje kan inte svenska

Att så få svarade på doktorandenkäten har kritiserats men Pille Strauss Raats betonar att detta är en pilotundersökning. Även om svarsfrekvensen varierade stort kan man ändå dra en del övergripande slutsatser: en tredjedel av doktoranderna kan knappt någon svenska, många jobbar över och det finns tydliga skillnader mellan män och kvinnor.

36 PROCENT SVARADE på den särskilda doktorandundersökningen som skickades ut två veckor efter ARK-enkäten.

- Att svarsfrekvensen blev ganska låg är olyckligt, men det är viktigt att lära av processen och använda den data vi har på ett sätt som speglar begränsningar men också möjligheter. Vi har ett övergripande resultat att analysera djupare och följa över tid på olika nivåer, säger Pille Strauss Raats, som är utvecklingsledare för arbetsmiljö på personalenheten.

ENKÄTEN GICK UT till cirka 1 600 doktorander. Hon menar att det finns två huvudsakliga förklaringar till att relativt få svarade. En är att enkäten av tekniska orsaker inte gick ut samtidigt som ARK-enkäten, vilket kan ha lett till förvirring om vilken undersökning som doktoranderna egentligen skulle svara på eller om det blev för mycket.

- För det andra gick enkäten till samtliga doktorander, även samverkansdoktorander som ofta har en lös koppling till GU.

För Sahlgrenska akademien, där nästan hälften är samverkansdoktorander, var svarsfrekvensen lägst, 26 procent. Vid Handelshögskolan

Foto: Johan Wingborg

Att många inte förstår svenska är ett stort problem, men det är också oroande att en av tio doktorander jobbar över så mycket, tycker Pille Strauss Raats.

svarade 46 procent men både vid Samhällsvetenskapliga och Utbildningsvetenskapliga fakulteterna samt IT-fakulteten svarade över hälften. Högst svarsfrekvens har Humanistiska fakulteten med 59 procent.

- Det är inte så dåligt. På vissa fakulteter svarade fler på doktorandundersökningen än på ARK-enkäten. Den här enkäten är främst ett diskussionsunderlag och inte hela sanningen, särskilt på institutionsnivå. Man ska se doktorandenkäten som ett komplement till ARK.

ETT RESULTAT AV doktorandenkäten är att så många som 30 procent har inga eller mycket dåliga kunskaper i svenska språket.

- Vi vet att utländska doktorander är en riskgrupp och många lider av ensamhet och mår inte så bra. De är överrepresenterade inom företagshälsovården. Allra flest utländska doktorander har Naturvetenskapliga

fakulteten, där 65 procent inte har tillräckliga kunskaper i svenska. Dessutom behöver vi stötta internationella doktorander som känner sig ensamma. Hur integrerar vi dem i den svenska akademiska världen?

PILLE STRAUSS RAATS tycker att frågan om språklig integration är viktig eftersom universitetets vision är att vara ett universitet för världen och strävar efter ökad internationell rekrytering.

I den stora ARK-enkäten ställs frågan om övertid: 30 procent jobbar inte över, 40 procent 1-5 timmar extra per vecka men var tionde doktorand har övertid mer än 10 timmar i veckan. Manliga doktorander har tre gånger så mycket övertid som kvinnliga.

- Det är något som vi borde analysera närmare.

Upplevelsen av arbetets autonomi är särskilt högt värderad bland doktorander vid Humanistiska fakulteten. Men det är inte lika tydligt inom

Naturvetenskapliga fakulteten och IT-fakulteten.

- Det beror på att det är vanligare med samarbetsprojekt och sammanläggningsavhandlingar inom medicin och naturvetenskap.

NÄR DET GÄLLER upplevelsen av stress och rollkonflikter är det relativt små skillnader mellan fakulteterna. Desto mer slående är att män generellt tycker att de har en bra balans mellan arbete och fritid, mellan krav och resurser, och de upplever mer stöd från ledningen.

Hur många som har individuell studieplan (ISP) varierar stort. Inom exempelvis Konstnärliga fakulteten har 100 procent av de svarande fått samtal. Alla doktorander har rätt till både ISP-samtal och medarbetarsamtal, vilket inte alltid sker. På exempelvis IT-fakulteten uppgår närmare 30 procent av de svarande att de inte erbjuds ISP-samtal.

Pille Strauss Raats betonar att doktorandundersökningen är en pilot.

- Det är nu upp till institutionerna och fakulteterna att tolka resultaten och jobba vidare. Vi har fått många lärdomar inför nästa gång. Vårt mål är att stötta alla doktorander på GU på ett bättre sätt.

Allan Eriksson

➔ Fakta: Doktorandundersökningen baseras på ARK och har utvecklats av personalenheten tillsammans med institutionen för pedagogik och specialpedagogik samt med NTNU (Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet) i Norge. Även Göteborgs universitets doktorandkommitté har bidragit med synpunkter.

46 procent av doktoranderna svarade på den stora ARK-enkäten, 36 procent på doktorandundersökningen.

"Lärosätets väl är den viktigaste frågan"

Fyra nya externa ledamöter i styrelsen

1. Varför har du tackat ja till att sitta i GU:s styrelse?
2. Vilka särskilda kompetenser tar du med dig in i styrelsen?
3. Finns det några särskilda frågor som du vill driva?
4. Vad anser du om regeringens beslut att korta mandatperioden till 17 månader istället för tre år?

Johan Hyllner

Yrke: Head of Cell Therapy vid AstraZeneca samt bland annat adjungerad professor vid Institutionen för fysik, kemi och biologi vid Linköpings universitet.

Ålder: 61.

Bor: Uppvuxen på Hisingen och bor i centrala Göteborg, 200 meter från universitetet.

Intressen: Vindsurfing, svamp-plockning och hummerfiske ligger i topp tillsammans med en passion för GAIS!

1. Jag brinner för att regionen vi bor i ska vara framgångsrik. En grundbult för det är utbildning och forskning i världsklass. Där har GU en central roll tillsammans med övriga lärosäten och den forskande industrin. Gemensamt utgör detta en stor del av innovationskedjan som behövs för att bidra till ett hållbart näringsliv och ett levande samhälle där man vill bo.
2. Expertis och erfarenhet från innovativa och forskningsintensiva små och stora organisationer samt

»Jag står helt bakom de rektorer och ordförande som protesterar mot beslutet.«

Romulo Enmark

- ett förstklassigt internationellt nätverk efter många år utomlands. Exempelvis arbetade jag under sex fram till 2019 i London för brittiska regeringen som forskningschef för "Cell and Gene Therapy Catapult", som ingår i mångmiljard-satsning (i pund) för att utveckla ekosystemet för forskningsintensiva företag.
3. Samarbete mellan universitet, näringsliv och innovationscentra, som inkluderar ett internationellt perspektiv, ligger mig varmt om hjärtat. Ett viktigt ansvarsområde för mig under Londontiden var att stötta innovativa satsningar och produktiva samarbeten mellan industri, universitet och sjukvård. Det här är kul och kan leda till mycket gott för GU.
 4. Jag är ny på posten och ser fram emot de 17 månaderna.

Romulo Enmark

Yrke: Före detta rektor och nomineringsperson för styrelserna vid Högskolan i Halmstad och Stockholms konstnärliga högskola samt ordförande för KK-stiftelsens expertgrupp för granskning av KK-miljöer.

Ålder: 68.

Bor: I Stockholm och ibland i Varberg.

Intressen: Gillar att spela gitarr och att hänga med sin fru.

1. Efter tre decennier som akademisk ledare är det hedrande att få komma tillbaka till mitt moderuniversitet.
2. Jag tror att jag har breda kunskaper om det akademiska landskapet. Jag har varit prorektor vid ett lärosäte (Borås) samt rektor vid tre (Halmstad, Försvarshögskolan och Kungliga konsthögskolan) och har suttit i för sektorn viktiga styrelser som KY-myndigheten, Högskoleverket och SUHF.
3. Lärosätets väl är den viktigaste frågan. Som rektor står man ganska

ensam och det är bra om det finns någon i styrelsen med liknande erfarenhet som förstår den akademiska världens komplexitet och mer finstilta krav.

4. Jag står helt bakom de rektorer och ordförande som protesterar mot beslutet. Ytterst handlar det om demokratin ställning. A. Konkreta känsliga säkerhetsfrågor ska inte diskuteras i styrelsen (vars ärenden är offentliga) utan hanteras av den verkställande ledningen. B. Säkerhetsärenden som tas upp i styrelsen tenderar att vara ytliga och ständig upprepning av dessa blir genant. C. Det finns enligt mig (i egen-skap av före detta rektor för Försvarshögskolan) en del säkerhetsföreträdare som med goda intentioner ställer krav som leder till att man i så fall bryter mot annan lagstiftning. Styrelsearbetet går då från ytligt till principiellt problematiskt. Detta ställer stora krav på nomineringsproceduren. D. På 17 månader ska regeringen ta fram ett förankrat förslag, avgöra om det är en förordnings- och/eller lagfråga vilket i sin tur avgör om riksdagen ska blandas in eller ej, få i gång en okänd nomineringsprocess samt genomgå två somrar. Tvivlar på att det går.

Maja Fjaestad

Yrke: Docent och forskare vid Karolinska Institutet och bland annat ledamot vid Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien.

Ålder: 46.

Bor: I Nacka, utanför Stockholm. Nästa år i Bryssel.

Intressen: Löptur i skogen, gärna med dopp i en sjö efteråt. Tycker om att sjunga och håller reda på barnens alla repetitioner, noter, konserter och orkestrar.

1. Jag har alltid varit engagerad i frågor om forskning och utbildning och blev väldigt hedrad av frågan. Jag ser väldigt mycket fram emot att engagera mig i Göteborgs universitet.
2. Jag har en tvärvetenskaplig bakgrund från teknikfrågor och som docent i teknikhistoria. Jag har också lång erfarenhet från statsförvaltningen och från krishantering. De senaste åren har jag varit verksam inom hälso- och sjukvårdsfrågor som statssekreterare på socialdepartementet.
3. Frågor om bildning och grundforskning ligger mig varmt om hjärtat men jag ser också fram emot att få engagera mig i utbildningsfrågor. Universitetssamverkan och forskningens roll i samhället är viktiga frågor för mig.
4. Jag vet att rektor och styrelseordförande har en dialog med departementet i frågan och den stödjer jag förstås.

Lisbeth Schultze

Yrke: Länsöverdirektör vid Länsstyrelsen Västra Götaland samt bland annat ordförande i Wilhelm och Martina Lundgrens Vetenskaps- och Understödsfond.

Ålder: 63.

Bor: I Laxvik, 1 mil söder om Halmstad, men också en liten lägenhet i Linnéstaden.

Intressen: Två hundar som ger välbehövlig avkoppling och många långa promenader. Går gärna på opera och konsert vid tillfälle. Eller kopplar av med en bok.

1. Jag har ett stort samhällsintresse och arbetar i en verksamhet med uppgifter inom många olika områden som också återfinns inom GU:s organisation, som jag nu får en möjlighet att få en större insyn i.
2. Efter många år inom statlig förvaltning har jag en förmåga att se till helheten när det gäller de breda samhällsfrågorna som är så aktuella, till exempel den gröna omställningen och civilt försvar. Det är dock många år sedan jag själv läste kemi, biologi och geografi.
3. Det är för tidigt att säga, jag behöver lära känna uppdraget och övriga i styrelsen för att kunna svara på det.
4. 17 månader är väl kort tid för att sätta sig in i uppdraget och hinna mer tydligt bidra i styrelsearbetet - men jag ska göra mitt bästa.

Den nya ledningen: Max Petzold, vicerektor för digitalisering och nyttiggörande, Mette Sandoff, vicerektor för campusutveckling och internationalisering, Malin Broberg, rektor, Pauli Kortteinen, vicerektor för utbildning, samt Carina Mallard, prorektor med ansvar för forskning och forskningsinfrastruktur.

Text: **Allan Eriksson**

Foto: **Johan Wingborg, privat**

➔ Fakta:

Peter Larsson fortsätter som ordförande för universitetsstyrelsen. Förnyat uppdrag fick också ledamöterna Christina Björklund, verkställande direktör på GöteborgsOperan och Ann-Sofi Lodin, senior rådgivare inom Västra Götalandsregionen. Mandatperioden sträcker sig från 1 maj 2023 till och med 30 september 2024.

Klart för ny prorektor

Hon tar klivet från vicerektor till rektors ställföreträdande.

– Jag är väldigt tack-sam över förtroendet och ödmjuk inför uppdraget, säger Carina Mallard.

DET HAR VARIT en lång process. I januari blev hon nominerad och sedan dess har det varit ett antal intervjuer ända fram till hörandeförsamlingens utfrågning den 23 maj, då hon fick flest röster.

– Jag känner mig trygg i min roll som vicerektor för forskning och har skaffat mig en bra plattform och känner ett starkt stöd från universitetsledningens stab och Forsknings- och innovationskontoret. Frågorna är roliga och intressanta men den stora skillnaden nu som prorektor är att jag blir ett stöd till rektor.

Hittills har hon haft några möten med Malin Broberg och det står klart att Carina Mallard även fortsättningsvis kommer att ha ett övergripande ansvar för forskning.

– Det har jag jobbat med i ett par år och det känns bra att jag kan bidra med den kunskap jag har skaffat mig.

Jag ser också fram emot att få engagera mig i SUHF-frågor, och att samverka mer med externa aktörer, både nationellt och internationellt.

Det som väntar närmast är ett arbete med att ta fram nya strategier för forskning inför nästa period och dessutom komma med inspel till regeringens forskningsproposition. En av de allra viktigaste frågorna är hur GU kan förbättra rekryteringen av lärare och forskare.

– DET ÄR OERHÖRT viktigt att vi kan erbjuda en god forskningsmiljö och säkerställa bra karriärvägar. Att attrahera internationella toppforskare är svårt med tanke på hur lång tid en rekrytering kan ta och sedan måste vi ta hänsyn till Migrationsverkets process, men vi är ju inte ensamma om det. Dessutom vill jag verka för att öka våra internationella forskningsanslag. Jag tycker inte att vi har varit så framgångsrika på det området som vi skulle kunna vara.

Även om mycket är likt blir det förstås stora skillnader att gå in som rektors ställföreträdande.

– Det handlar om att

representera hela universitetet, både internt och externt. Jag tror mycket på ett delegerande och transparent ledarskap, vilket är viktigt med tanke på att vi är en myndighet men med ett starkt kollegium. På senare år tycker jag att vi har utvecklat bra beredningsformer på GU. Får vi inte med verksamheten bakom de beslut vi fattar blir det svårt att utveckla lärosätet. Vi ska inte heller styra för mycket utan försöka ge forskarna de bästa förutsättningarna.

Hon framhåller att den stora styrkan med GU är dess bredd.

– DET ÄR EN UTMANING men också något som vi ska göra det bästa av. Bredd är en förutsättning för spets. Om vi har det kan vi också locka till oss de allra bästa vilket stärker vårt varumärke som ett attraktivt lärosäte.

Hon är, i likhet med många andra, starkt kritisk till regeringens klåfingrighet och politisering.

– Vi känner ett hot mot den akademiska friheten. Här tror jag att vi måste jobba tillsammans med andra lärosäten för att politikerna ska förstå

komplexiteten och att ett universitet inte är som ett vanligt företag.

Trots att uppdraget som prorektor är på heltid kommer Carina Mallard att ha en fot kvar i den forskargrupp som hon leder på institutionen för neurovetenskap och fysiologi, där hon forskar om hjärnsador hos för tidigt födda barn.

– Jag kommer bland annat att handleda en doktorand. Jag tror att det är viktigt att ha den förankringen i verkligheten. Jag ser det som kompetensutveckling, säger hon.

Text: **Allan Eriksson**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ Fakta: Carina Mallard är född 1963 och är sedan 2021 vicerektor för forskning vid Göteborgs universitet. Hon läste sin grundutbildning i fysiologi vid Lunds universitet och disputerade vid University of Auckland 1995 i ämnet pediatrik. 2006 blev hon professor i fysiologi vid Göteborgs universitet. Den 14 juni fattade universitetsstyrelsen beslut om att utse henne till prorektor.

Nytt ansvar för Gisslén

– Risken för en ny epidemi är 100 procent. Hur allvarlig den kommer att bli vet vi inte, inte heller vilket smittämne vi kommer att möta, men vi är i varje fall betydligt bättre rustade nu än inför covid-19-pandemin.

Det förklarar Magnus Gisslén, professor i infektionssjukdomar, som den 11 september blir ny statsepidemiolog.

Foto: Gunnar Jönsson

EN FÖLJD AV covid-19-pandemin är en enormt ökad kunskap, både vad gäller hantering av patienter och när det gäller läkemedel och vaccin, berättar Magnus Gisslén.

– Pandemin har lett till extremt mycket forskning som vi kommer att få stor nytta av i framtiden, sannolikt också inom helt andra områden än vi kan ana idag.

Världen har alltid hemsökts av pandemier. Därför vet vi att en ny pandemi förr eller senare kommer, förklarar Magnus Gisslén.

– Att vi har väsentligt mycket bättre beredskap nu än när covid-19-pandemin drabbade oss betyder dock inte att vi kan slå oss till ro; nästa pandemi kan ju bli mycket allvarligare. Vi saknar idag specifik behandling mot många virus-sjukdomar och pandemin har satt fokus på behovet att utveckla breda antivirala läkemedel för att stärka beredskapen inför nya virusshot.

Som statsepidemiolog kommer Magnus Gisslén att ha det övergripande ansvaret för övervakning av och beredskap för smittsamma sjukdomar i Sverige. Han kommer också att fungera som talesperson för Folkhälsomyndigheten inom smittskyddsfrågor.

På deltid kommer han att ha kvar sin kombinationsanställning vid GU och Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

– Hur mycket tid jag ska lägga på mina olika uppdrag är ännu inte helt klart. Jag handleder flera doktorander och driver ett antal större forskningsprojekt som jag självklart vill fortsätta engagera mig i.

Eva Lundgren

Foto: Johan Wingborg

Kaj Blennow träffar drottningen vid Alzheimerkonferensen i våras.

Kaj Blennow i topp på lista

Kaj Blennow hamnar på första plats bland svenska forskare i neurovetenskap, och på plats 17 bland forskare i hela världen. Detta enligt en nyligen publicerad lista av sajten research.com där hela fem svenska forskare, varav två från GU, finns med bland de 100 högst rankade inom neurovetenskap.

LISTAN DOMINERAS STORT av forskare från USA men där finns också flera från Storbritannien.

– Bedömningen bygger på så kallat d-index, som beräknas efter forskarens antal publiceringar och citeringar inom ett visst ämne. Det sägs att en framgångsrik forskare bör ha ungefär samma d-index som sin ålder eller mer, förklarar Kaj Blennow, professor i neurokemi.

Med fem forskare på 100-i-topplistan, bland andra Henrik Zetterberg från GU, hamnar Sverige på en mycket hedrande tredje plats i världen inom neurovetenskap.

– Att vi är framgångsrika visas inte minst av att det är en forskare från Uppsala, Lars Lannfelt, som tagit fram läkemedlet Lecanemab, som väldigt effektivt tar bort amyloidplack i hjärnan. Det är det hittills enda verksamma läkemedlet mot alzheimer.

Också Kaj Blennows och Henrik

Zetterbergs alzheimerforskning har nyligen gjort ett viktigt genombrott. Tillsammans med doktoranderna Fernando Gonzalez och Przemek Kac samt forskaren Thomas Karikari har de tagit fram nya metoder för att mäta sönderfall av nervceller i blod och även ett test för tau-patologi i hjärnan.

– **DETTA INNEBÄR EN** helt ny strategi som gör det lättare att upptäcka tidig alzheimer. En äldre person som oroar sig för sitt minne kommer att kunna gå till sin vårdcentral, göra ett enkelt kognitivt test och sedan ta ett blodprov. Om personen bedöms ha liten risk för sjukdom skickas hen hem, om risken bedöms som stor skickas personen vidare till specialistkliniken för mer noggrann undersökning. Tillsammans med läkemedlet Lecanemab befinner sig behandlingen av alzheimer nu i ett mycket ljusare läge än bara för några år sedan.

Eva Lundgren

➔ **Rankinglistan på forskare inom neurovetenskap finns här:** <https://research.com/scientists-rankings/neuroscience>.

Svenska forskare på listan (placering inom parentes): Kaj Blennow, GU (17), Anders Björklund, Lunds universitet (23), Tomas Hökfelt, Karolinska Institutet (30), Kjell Fuxe, Karolinska institutet (40), samt Henrik Zetterberg, GU (70).

Rätt stöd för breddad insats

– Som blind har jag varit tvungen att erövra vissa färdigheter, som att läsa punktskrift och gå med blindkäpp. Men jag har inga särskilda behov; jag har samma behov som alla andra.

Det säger Nadina Imamovic från Sarajevo som under tre månader varit Erasmus-utbytesstudent vid GU.

DET VAR I NOVEMBER förra året som GU:s partneruniversitet i Sarajevo föreslog Nadina Imamovic som utbytesstudent inom ramen för Erasmus

International Credit Mobility. Programmet erbjuder utbyten även med lärosäten utanför EU och ger också inkluderingsstöd, förklarar Viktoria Jendmyr, utbildningshandläggare och internationell koordinator vid institutionen för socialt arbete.

– Eftersom vår institution såvitt jag vet aldrig tidigare tagit emot en blind utbytesstudent ville vi förstås ta reda på vad åtagandet innebär. Bland annat hade vi tre Zoom-möten med Nadina för att få veta hennes behov.

Tillsammans med Johan Ahlgren på International

»Här vid GU har jag inte upplevt några problem; Sverige känns som ett paradys för synskadade.«

Nadina Imamovic

Centre kontaktade Viktoria Jendmyr Universitets- och högskolerådet, UHR, som förvaltar medlen från EU-kommissionen.

– VI LISTADE ALLT som Nadina behöver, utöver det som institutionen står för. Vi fick bland annat stöd för att hon skulle ha råd att bo någorlunda centralt och därmed kunna promenera till skolan. Vi fick också stöd för extra timmar för lärarna, så att de skulle kunna gå igenom särskilda moment med henne, och för att märka hennes studentrum med punktskrift så att hon

Viktoria Jendmyr

kunde laga mat, diska och så vidare. Vi var ganska osäkra på exakt vad vi behövde men på UHR var man väldigt tillmötesgående och förklarade att vi kunde komplettera ansökan allt eftersom.

PÅ GU CENTRALT gick det dock inte att få hjälp med annat än det pedagogiska, det vill säga anteckningsstöd, inläsning av texter och liknande. Det har fungerat exemplariskt men allt annat var institutionens ansvar, berättar Viktoria Jendmyr.

- Men om det är någon som bör klara den här typen av utmaning så är det institutionen för socialt arbete! Många medarbetare engagerade sig. Till en början fick vi exempelvis nej från Syninstruktörerna i Göteborgs Stad när det gäller professionell ledsagare - eftersom Nadina bara är här en kort period och saknar svenskt personnummer gäller stödet inte henne. Då engagerade sig en av våra lärare, Lilja Cajvert, så till slut fick Nadina en ledsagare trots allt, mot att institutionen betalar.

HEMMA I SARAJEVO är Nadina Imamovic engagerad i Bosniens riksförbund för synskadade. Hon berättar att det är svårt att vara blind student i hennes hemland.

- När jag började studera på universitetet i Sarajevo fick jag ingen ledsagare utan min mamma följde mig både till och från institutionen. Jag fick också själv anpassa allt kursmaterial. Det innebar att jag först skannade mina kursböcker, som kunde vara på 400 sidor, och lade sedan in dem i ett program som omvandlade texten till konstgjort tal. Därefter överförde jag de viktigaste delarna till punktskrift eftersom man lär sig bättre genom att läsa än när man bara lyssnar. Numera hjälper Universitetsbiblioteket till att göra litteraturen läsbar för mig, så det går framåt även om det tar tid. Här vid GU har jag inte upplevt några problem att få hjälp; Sverige känns som ett paradiset för synskadade.

NADINA IMAMOVIC har också varit utbytesstudent i USA i tio månader.

- Där hade jag en ledarhund, vilket var väldigt bra. Det skulle dock inte funka i Sarajevo eftersom där finns så många aggressiva hemlösa hundar som kan attackera andra hundar.

Många medarbetare på institutionen för socialt arbete och International Centre har engagerat sig för Nadina Imamovic, förklarar Viktoria Jendmyr. Bland annat lärarna på Nadinas kurs har varit ett stort stöd.

- JAG FÖRSTÅR ATT GU inte kan ha särskild beredskap enbart för de väldigt få tillfällen då vi får en blind utbytesstudent. Men det borde finnas någon sorts hjälp, kanske inom området breddat deltagande, eller åtminstone ett bollplank, för en institution som tar emot en utbytesstudent med funktionshinder. Det är fantastiskt med alla frivilliga insatser men det behövs också ett mer organiserat stöd.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Rekryteringen ska breddas

Ett enda styrdokument samt en bilaga med förslag på insatser inom fyra prioriterade områden, det är upplägget på GU:s nya policy för breddad rekrytering.

Bland annat förtydligas att breddad rekrytering gäller för alla utbildningsnivåer: grund-, avancerad och forskarnivå.

TIDIGARE HADE GU en policy med tillhörande handlingsplan. Denna ersätts nu av ett enda styrdokument, tillsammans med en vägledning som ger förslag på arbete inom fyra prioriterade områden: Attitydpåverkan för att tidigt väcka tanken på högre utbildning hos en bred målgrupp, breddad och uppsökande rekryteringsarbete på alla utbildningsnivåer, tillämpning av tillträdesreglerna för att bredda rekryteringen samt förstärkning av det arbete som görs när det gäller omhändertagande av nya studenter.

- Policyn slår fast att snedrekryteringen startar väldigt tidigt. Därför krävs också samverkan, både inom universitetet och med andra aktörer, som skolan, staden och regionen, förklarar vice rektor Pauli Kortteinen.

POLICYN BETONAR att utvecklingsarbete kring breddad rekrytering och breddat deltagande ska finnas med i fakulteternas verksamhetsstrategier och årliga verksamhetsplaner. Mål, strategier och aktiviteter ska följas upp på samma sätt för breddad rekrytering och breddat deltagande som för uppföljning av

Pauli Kortteinen

övrig verksamhet.

- Det huvudsakliga arbetet och ansvaret för breddad rekrytering ligger på institutionsnivån. Den universitetsgemensamma nivån ska ge stöd och samordna universitetsövergripande insatser. För detta har GU en central arbetsgrupp som koordineras av Catherine Gillo Nilsson.

Policyn beskriver också hur uppföljningen ska gå till. Vart tredje år ska Utbildningsenheten hämta statistik från SCB, UKÄ och systemet Bak- och framgrund för att kartlägga studentpopulationen utifrån perspektivet breddad rekrytering.

- Underlaget kommer att vara ett verktyg för att följa upp satta mål och genomförda aktiviteter inom olika delar av universitetet. Dessutom har utredaren Magnus MacHale-Gunnarsson utvecklat ett nytt verktyg för att ta fram statistik både om studenternas bakgrund, kopplat till breddad rekrytering, och om deras arbetslivs-etablering efter avslutad utbildning. Sammanställning och analys ska presenteras i utbildningsnämnden vart tredje år.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Njuter av att färdas långsamt

Jana Bergholtz

- Det var jobbigt med så mycket förseningar men jag kunde ju arbeta på tåget. Sedan kom jag fram till Odense mitt i natten. Men jag fick ju pengarna tillbaka.

TÅGRESAN GICK PÅ drygt 3 800 kronor, inklusive ett fyradagars interrail-kort och platsbiljetter.

Men det gäller att åka i tid och vara förberedd på att det kan bli förseningar.

- Om konferensen börjar på en måndag kan det vara klokt att resa redan på lördag, beroende förstås på var konferensen är.

Ett annat tips är att inte köpa alla platsbiljetter i förväg, utan att i interrailkort-appen reservera platser efter hand. Då blir resandet mer flexibelt, tycker hon.

Jana lyfter fram fördelarna med att resa med tåg.

- Det är en njutning att färdas långsamt och få uppleva landskaps skiftningar och vackra solnedgångar. Dessutom kan man ta vara på pauserna och se platser som man annars aldrig skulle komma till. Vid de flesta stationer kan man låsa in sitt bagage.

JANA BERGHOLTZ tycker att det har blivit mycket lättare att resa med tåg idag. Allt fler linjer öppnas i Europa, bland annat går det numera att ta nattåget från Stockholm till Hamburg.

Enda nackdelen, beroende på hur man ser på det, är att det tar tid.

- Om man ska ha en sovkupé kostar det lite mer och man får vara beredd att ta en extra hotellnatt, om det behövs. Men det är det värt. Jag kommer alltid försöka ta tåget i Europa och förhoppningsvis inspirerar jag andra.

Text: **Allan Eriksson** Foto: **Privat**

När de andra i arbetsgruppen tog flyget satte sig Jana Bergholtz på tåget till Antwerpen i Belgien. Resan ner tog 35 timmar med 7 byten. Hem gick det på 22 timmar med 4 byten. Men trots förseningen är det inget hon ångrar.
- Jag kommer alltid ta tåget om det går.

JANA BERGHOLTZ ÄR i grunden geolog och har sedan länge ett brinnande intresse för klimat och miljö.

- Jag undviker att flyga, är vegetarian och med i Zero Waste Movement, säger Jana Bergholtz

som jobbar med olika forskningsprojekt inom Centrum för personcentrerad vård (GPCC).

I slutet av maj deltog hon på en konferens om personcentrerad vård i Antwerpen, där hon presenterade en studie om patienters och allmänhetens medverkan i sjukvården.

För henne var det självklart att ta tåget.

- Jag tycker att man ska göra det man kan för att minska sitt klimatavtryck.

Men resan ner, som skulle ha tagit 27 timmar, tog 35 timmar. Redan från början, från Stockholm till Köpenhamn, blev det stora förseningar och byten av tåg.

»Jag tycker att man ska göra det man kan för att minska sitt klimatavtryck.«

Jana Bergholtz

Svårt med utbildning i krigets Ukraina

– Erfarenheterna från pandemin har hjälpt både universitetsanställda och studenter i Ukraina att klara krigets många prövningar. Men nu är många väldigt trötta på den presade situationen och den tidigare stora initiativförmågan har mattats av.

Det förklarar Nataliya Berbyuk Lindström. Hon är projektledare för en studie om hur digitala tekniker kan användas under utdragna kriser, med Ukraina som exempel.

DE STORA ERFARENHETER som gjordes under covid-19-pandemin borde tas tillvara för att bättre klara av även andra kriser. Det är utgångspunkten för projektet *Digital resilience of Ukrainian higher education institutions in times of crises* där Ukraina fungerar som exempel på hur digital teknik kan användas för att hålla igång den högre utbildningen under kriget. Nu har de första resultaten från undersökningen publicerats, berättar Nataliya Berbyuk Lindström, docent i kommunikation.

– KRIGET I UKRAINA är ju en extraordinär situation som påverkar hela världen, både vad gäller ekonomi, politik och miljö. Flera likheter finns med situationen under pandemin men ett krig är förstås något helt annat: Exempelvis kan elektriciteten när som helst brytas vilket gör att befolkningen i första hand måste ta tag i livsnödvändiga saker, som att laga mat, och först därefter har tid för annat, som studier. Tillgång på läroböcker eller annat material är bristfällig, alltså gäller det att ha så mycket information som möjligt i huvudet. Och för den som tvingas fly är inte datorn det första att ta med sig men däremot mobilen.

Projektet innebär att både medarbetare och studenter från 14 ukrainska universitet intervjuats, dels under 2022, dels alldeles nyligen under 2023. Och just mobilen har visat sig vara det viktigaste verktyget, både för undervisning, kommunikation och examination, förklarar Nataliya Berbyuk Lindström.

– MOBILEN ANVÄNDS vid undervisning på Zoom, Teams eller Google Meet men också för att hålla kontakt, exempelvis via Whatsapp eller Telegram. Undervisningen har både blivit extremt studentorienterad och enastående effektiv – eftersom man kan bli avbruten när som helst gäller det att använda varje minut på bästa sätt. Lärarna bestämmer i allt högre grad själva hur de ska undervisa, vilket ofta innebär att göra på det sätt som för tillfället råkar funka. Bland annat kan det handla om hemuppgifter istället för salstentamina och om digital signering av dokument.

Eftersom det är svårt att veta var studenterna befinner sig och när de har möjlighet att studera, har många lärare börjat spela in korta föreläsningar som enkelt går att dela på olika plattformar. Också scheman och examinationstider har blivit alltmer flexibla.

– MEN DEN OSÄKRA tillgången på elektricitet har även medfört att lärarna tvingat ta flera steg tillbaka. Istället för att exempelvis använda digitala prov kanske de skickar Wordfiler som studenterna får fylla i och skicka tillbaka. I vissa fall har studenterna också tvingats skriva sina uppgifter för hand och sedan sända dem som foton via Messenger.

Den del av studien som är från i år visar att många, både lärare och studenter, har tröttnat på den svåra situationen, berättar Nataliya Berbyuk Lindström.

Foto: Privat

»Undervisningen har både blivit extremt studentorienterad och enastående effektiv«

Nataliya Berbyuk Lindström

– Lärarna längtar tillbaka till ett normalläge och orkar inte med att alltid behöva lära sig ny teknik och komma på innovativa sätt att undervisa. Och studenterna, särskilt de som började sin utbildning under pandemin och som fortfarande inte har varit på campus, tycker att deras utbildning är alltför målinriktad. De kan inte hoppa ut ur datorskrämen och ge en kompis ett leende eller en klapp på axeln, allting är väldigt trist och opersonligt.

Eva Lundgren

➔ **Digital resilience of Ukrainian higher education institutions in times of crises** är ett projekt där forskare vid institutionen för tillämpad IT, tillsammans med ukrainska kollegor, undersöker hur lärdomar från pandemin kan komma till nytta under kriget. Projektledare är Nataliya Berbyuk Lindström, docent i kommunikation. Övriga medverkande är Aleksandre Asatiani, Nataliya Kononova och Liudmyla Grynevych. I studien ingår intervjuer med 23 universitetsanställda och 17 studenter från 14 statliga universitet i Ukraina, varav 11 belägna i landets östra delar.

Intervjuerna genomfördes via Zoom eller MS Teams under två perioder: maj–oktober 2022 och februari–maj 2023. De inspelade intervjuerna omfattar sammanlagt cirka 38 timmar. Tidiga resultat finns presenterade i artikeln *Use of Digital Technologies in Multiple and Extended Crises: A case of Ukrainian Higher Education*.

Nataliya Berbyuk Lindström är projektledare för ytterligare två projekt, finansierade av Svenska institutet: *Building Remote Work Capabilities in Higher Education Institutions in Ukraine* samt *Digital Technology for Advancing Awareness and Knowledge of Human Rights in Ukrainian Military*.

Den akademiska friheten ifrågasätts

Regeringen har hastigt beslutat att korta universitetsstyrelsernas mandatperioder från dagens tre år till 17 månader med motiveringen att öka den säkerhetspolitiska kompetensen bland styrelsernas ledamöter.

INOM AKADEMIN HAR utspelet blivit en tydlig påminnelse om hur bräcklig den akademiska friheten är. Nu

höjs röster om att den svenska modellen med universiteten som förvaltningsmyndigheter borde ses över.

Det är klart att akademien måste reagera och förhoppningsvis leder debatten som uppstått till högre grad av självstyrelse, säger Gustaf Kastberg Weichselberger, professor på Förvaltningshögskolan och lärarrepresentant i universitetets styrelse.

– Men debatten borde kommit tidigare. Det har varit väldigt tyst trots att vi i Sverige länge har haft samma system. Flera av styrelseledamöterna och även rektor utses av regeringen. Det är klart att systemet är riggat för att de inte ska vara jättekritiska mot rådande ordning. Det här visste vi skulle kunna hända, och nu händer det, säger han.

VI TAR DET FRÅN början. I slutet av april, bara dagar innan nya ledamöter skulle tillträda i landets universitetsstyrelser den 1 maj, kommer plötsligt beskedet från utbildningsdepartementet att mandatperioden för externa styrelseledamöter förkortas till fälligt från 3 år till 17 månader.

– I princip innebär detta att de

nya styrelsemötena bara kommer in och pryar. Vi har haft en princip där man saxar in styrelsemedlemmar. Man ska få tid sätta sig in i hur ett universitet fungerar för att kunna verka under ett par år. Styrelsearbete blir mest effektivt då, säger Peter Larsson, universitetsstyrelsens ordförande, som är både förundrad och förvånad över regeringens beslut.

Enligt utbildningsminister Mats Persson (L) fattades beslutet för att ny kompetens måste in i universitetsstyrelserna med anledning av det säkerhetspolitiska läget.

– **JAG BEGRIPER** ganska mycket om säkerhetspolitik, men den här förklaringen tycker jag är svår att förstå, säger Anders Danielsson, en av två nomineringspersoner vid GU som bland annat har en bakgrund som Säpochef.

– Säkerheten är mer en fråga för en operativ ledning än för en styrelse som träffas fem gånger per år. Det här är märkligt. Och det tycker inte bara jag.

Nej, av alla debattörer på tidningarnas ledar- och kultursidor är det i princip bara SVD:s ledarskribent Tove Lifvendahl som köpt Mats Perssons förklaring rakt av: Svenska lärosäten har varit aningslösa och naiva i sina utbyten med kinesiska universitet och det är bra att regeringen tar det på allvar, skriver hon utan att gå in på universitetsstyrelsernas roll i det hela. Att universiteten måste förhålla sig till det nya säkerhetspolitiska läget har inga andra debattörer haft några synpunkter på. Det hade inte heller landets universitets- och högskolerektorer när de skrev ett gemensamt brev till regeringen den 30 april. Men precis som Anders Danielsson och många

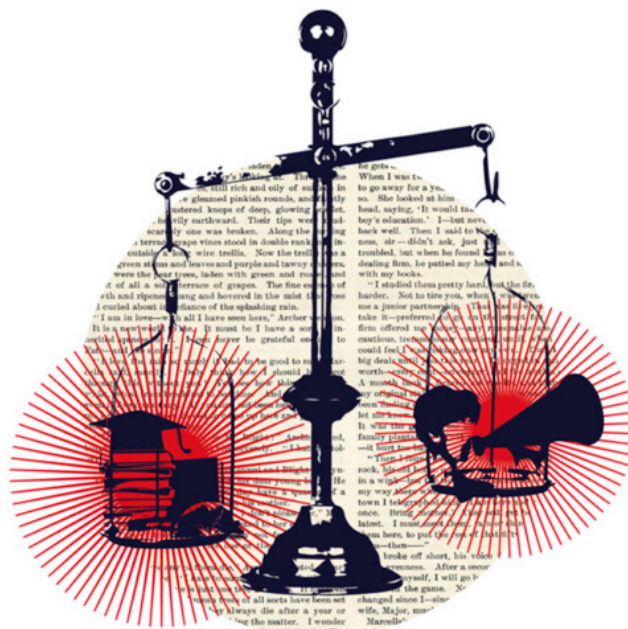

Illustration: Agnes Garvell

»Jag begriper ganska mycket av säkerhetspolitik, men den här förklaringen tycker jag är svår att förstå.«

Anders Danielsson

andra undrar man vad har det med styrelsearbetet att göra?

”Regeringens beslut leder till ökad politisk styrning och är följaktligen ett hot mot den akademiska friheten”, skrev företrädarna för lärosätena. ”Vi uppmanar regeringen att omedelbart tänka om!”

I EN DEBATTARTIKEL i DN (3 maj) är professor Bo Rothstein inne på samma linje och uppmanar lärosätenas externa styrelsemedlemmar att försvara den akademiska friheten genom att avgå. Förklaringen med säkerhetsläget ser han ”som ett synnerligen billigt svepskäl” och att ”här ligger en hel kennel begraven”. Den före detta finansministern Allan Larsson hade tidigare snabbt lagt fram en teori på Facebook som fått fäste:

”Ett 30-tal nomineringsperso-

ner hade sedan i höstas arbetat fram förslag till kompetenta styrelser. I januari lämnade de sina förslag till utbildningsdepartementet. Sedan förväntades regeringen snabbt bekräfta förslagen, inte ändra dem. Men den här gången fungerade inte den ordningen. När frågan kom upp i Samordningskansliet, där de tre regeringspartierna och SD, är representerade, slog SD till bromsarna och begärde att nomineringarna skulle göras om för att spegla valresultatet", skriver Larsson.

LÅG SVERIGEDEMOKRATERNA bakom? SD var inte på något sätt inblandade i beslutet bedyrade både Mats Persson och Sverigedemokraterna själva. Den 16 maj hintar Sveriges Radios inrikespolitiska kommentator Fredrik Furtenbach om att det kan stämma: "Sverigedemokraterna brukar inte vilja tona ner sitt inflytande, tvärtom". Samtidigt tror han att han Sverigedemokraternas möjligheter att påverka är en del av bakgrunden till lärosätenas misstro mot regeringens avsikter.

Gustaf Kastberg Weichselberger vill inte spekulera i om det är rädslan för högerkrafter som styrt lärosätenas reaktion, men säger samtidigt att statlig styrning genomförts i universitetsvärlden på olika sätt tidigare.

- Jämställdhetsintegration är till exempel, vilket jag inte tror alla är medvetna om, ett väldigt politiserat begrepp. Och det har ju inte setts som problematiskt. Kärnproblematiken i ett politiserat system är just att politiken kan ändras.

Så är den akademiska friheten hotad?

- Kanske inte just av denna händelse, men den är en tydlig påminnelse om hur otroligt enkelt det är att ändra och politisera universiteten. Det känns obehagligt att vi har ett samhällssystem som är så skört och som bygger på att alla är goda.

Är det dags att se över akademins hemvist?

- Ja, det tycker jag. Man borde både se över hur rektor och styrelsen utses, säger Gustaf Kastberg Weichselberger.

Han får medhåll av **Olof Johansson Stenman**, professor i nationalekonomi, som också är lärarrepresentant

i universitetets styrelse.

- Myndighetsformen vi har i Sverige är inte alls självklar ur ett internationellt perspektiv. Vi behöver kanske en särskild form som säkerställer en större autonomi. Men helt fri tror jag inte att akademien kommer att bli så länge den är statligt finansierad, säger han.

Malin Broberg, GU:s blivande rektor, har väldigt svårt att se hur en förkortning av mandatperioden på något sätt

skulle bidra till styrelsernas kvalitet i arbetet.

- Samtidigt har regeringen inte visat att man vill styra inriktningen av vår verksamhet med anledning av det säkerhetspolitiska arbetet. Så att säga att den akademiska friheten är hotad är att dra det lite långt. Men den akademiska autonomin har fått sig lite av en knäck när man så tydligt går in och styr med kort varsel, säger hon.

- Det här är naturligtvis någonting som vi måste fundera vidare på och jag vet att det pågår en mobilisering på en mer övergripande sektorsnivå. Det är där man får ta det.

Lars Nicklason

GU Journalen har sökt utbildningsminister Mats Persson för en kommentar.

Fotnot: En person som föreslogs av nomineringspersonerna har avböjt att utses. Den personen har blivit ersatt.

Osäker prognos

Den ekonomiska uppföljningen efter årets första fyra månader, visar ett underskott på 120 miljoner kronor men ett nollresultat vid årets slut.

Men prognosen är extra osäker i år, menar ekonomichef Peter Tellberg.

- **Med tanke på** det oroliga omvärldsläget är det väldigt svårt att göra en prognos. Det finns en oro för hög inflation, dyrare inköp och resor samt höjda personalkostnader.

Trots osäkerheten pekar de flesta siffror ändå i rätt riktning. Omsättningen landar på nästan 7,7 miljarder kronor, ett nytt rekord. Forskningsbidragen ökar med 60 miljoner kronor, vilket motsvarar en ökning med 9 procent.

- Med hänsyn till inflationen på cirka 10 procent blir det ingen förändring i pengar.

En tydlig trend är att antalet anställda har ökat de senaste åren, även om det bromsade upp förra året. Antal årsarbetare var i april 5 552, en ökning med 28 jämfört med 2022.

- Det är en otroligt låg ökningstakt. Årets ökning finns inom nästan samtliga fakulteter utom Naturvetenskapliga fakulteten och Handelshögskolan. Sahlgrenska akademien står för den största ökningen med 32 årsarbetare följt av Samhällsvetenskapliga fakulteten och Utbildningsvetenskapliga fakulteten. Sedan 2019 har antalet anställda ökat med 4 procent. Det är dock glädjande att kategorin lärare och forskare har ökat på senare tid.

NÄR DET GÄLLER utbildningsuppdraget beräknas GU gå med en så kallad underproduktion på 44 miljoner.

- Vi går från plus till minus vilket är ett trendbrott även om det är små förändringar vi talar om. Vårt uppdrag har totalt minskat med 600 helårsstudieplatser men både Utbildningsvetenskapliga fakulteten och troligen även Sahlgrenska akademien når inte sina mål inom utbildning. Det är svårt att få tillräckligt med studenter till utbildningar inom bristyrken, som lärare och vårdpersonal. Störst prognostiserad underproduktion har Utbildningsvetenskapliga fakulteten, med 14 miljoner.

Sammantaget rapporterar alla fakulteter, förutom Handelshögskolan, ett något sämre resultat än lagd budget. Peter Tellberg påpekar att prognosen för tredje kvartalet blir en bättre värdeomräkning.

Vid årets slut kommer GU, om allt går enligt plan, ha ett balanserat kapital på drygt 1,5 miljarder. Det är lika mycket som förra året.

Allan Eriksson

Eva Wibergs tid som rektor

Ordning och reda, det är vad Eva Wiberg strävat efter under sina sex år som rektor vid Göteborgs universitet.

– Många tycker kanske att arbete med anställningsordning, revision och disciplinhantering verkar tråkigt. Men det har tvärtom varit ett rent nöje att få vara med och utveckla ett av Sveriges bredaste och mest dynamiska lärosäten.

NÄR EVA WIBERG den 1 juli 2017 lämnade sitt arbete som prorektor vid Lunds universitet för att ta över som rektor vid GU kom hon till ett lärosäte som på många sätt liknade det hon lämnade.

– De båda universiteten

är ju ungefär lika stora och breda med många likartade utmaningar. Men det fanns skillnader också. GU hade genomfört organisationsförändringen *GU Förnyas*, som säkert var funktionell då. Men fakulteterna hade förlorat inflytande och ägnade sig i huvudsak åt att fördela pengar medan allt annat ansvar förts ner till prefekterna och institutionerna. Efter en utredning av Håkan Pihl beslöt universitetsstyrelsen hösten 2018 att revidera arbetsordningen. Nu har dekan och fakulteter en distinkt roll mellan universitetsledning och institutioner samtidigt som prefektrollen blivit tydligare.

Ett universitet har ju många miljarder i omsättning. Hur GU:s ekonomi och styrning fungerade ville Eva

Wiberg tidigt sätta sig in i.

– Jag upplevde att den interna styrningen och kontrollen kunde förbättras, till exempel styrelsens arbete med revisionsfrågor och insynen i Gemensamma förvaltningens arbete. I ett samtal med dåvarande styrelseordförande Cecilia Schelin Seidegård föreslog jag att GU skulle införa ett revisionsutskott, vilket gjordes redan hösten 2017.

OCKSÅ DISCIPLIN- och oredlighetsärenden var Eva Wiberg tidigt engagerad i.

– Vi har gjort en förflyttning och infört ökad tydlighet när det gäller disciplinärenden som ofta är svåra processer som behöver genomföras med värdighet. Nu har vi en reviderad handläggningsord-

ning för disciplinärenden som beretts under ganska lång tid, och här har prorektor och jurister med flera, samt doktorandombuden gjort ett mycket förtjänstfullt arbete. Studentrepresentanternas roll är tydliggjord och även vad som krävs i institutionens anmälan till disciplinnämnden. De många anmälningarna som kom i samband med pandemin relaterat till digitala hemtentor har dock varit en stor utmaning.

Till de frågor som allra mest engagerat Eva Wiberg hör studentinflytandet.

– Studenterna är ju de som gör oss till ett universitet och deras bidrag till verksamheten är oerhört viktigt! Idag är de representerade i universitetets ledningsgrupp samt i alla beredande och beslutande

Några händelser under Eva Wibergs rektorsperiod 2017–2023

2017

Revisionsutskott tillsatt

Förändrad handläggningsordning för disciplinnämnden

2018

Reviderad arbetsordning

GU blir ordförande i Mirai

Ny högtid: Diplomeringsceremonin

Ny fördelningsmetod för basanslag baserad på HST

2019

Internationaliseringsråd inrättat

RED 19-utredningen klar

GU går med i Klimatramverket

GU går med i EUTOPIA, ordförandeskap GU

2020

Pandemi

E-post-krasch

Byggstart för Natrium

Visionen *Ett universitet för världen för 2021–2030*

Eva Wiberg och Chalmers rektor Stefan Bengtsson.

organ. Och samtliga kårer, även Handelshögskolans, är med i Göteborgs universitets studentkårer. Nu fastställer vi reviderade regler för inflyttandet, och har med vicerektor Pauli Kortteins förtjänstfulla arbete rott iland såväl riktlinjer för studieplatser och studiesociala aktiviteter.

Också universitetsledningens beslutsfattande har stramats upp.

- För att medarbetarna inte ska behöva jobba på helgerna flyttade vi beslutsmöten och ledningsråd från måndagar till torsdagar. Och ärendena ska vara så väl förberedda att beslut i normalfallet verkligen fattas vid mötet. Under pandemin bestämde vi också att besluts- och stabsmöten ska hållas och signeras digitalt, vilket vi fortsatt med. Det

innebär exempelvis att en ny professor får beslut om utnämmandet samma dag som beslutet fattas istället för att behöva vänta på att ett papper så småningom ska dimpaner i brevlådan.

2019 VAR ETT händelserikt år. Eva Wiberg tillsatte ett internationaliseringsråd och RED 19, alltså den stora granskningen av forskningsföretsättningar vid GU, blev klar. GU gick också med i Klimatramverket, som innebär att samtliga lärosäten i Sverige förbinder sig att tydligt bidra till klimatomställningen.

Men viktigast var förstås att det var då som det omfattande arbetet på en ny vision satte igång.

- Visionsarbetet startade med ett internat under våren.

Bland annat bestämde vi att arrangera ett antal visionsseminarier, öppna för både medarbetare och studenter, för att få in så många synpunkter som möjligt. Det var också viktigt att hålla visionen enkel och koncentrerad, utan en massa fluff.

DEN 15 APRIL 2020 fattade universitetsstyrelsen beslut om *Ett universitet för världen*, en vision som sträcker sig ända till 2030. Visionen är speciell, bland annat för att den innehåller väldigt konkreta mål och handlingsplaner, uppdelade i treårsperioder, förklarar Eva Wiberg.

- Just att vi är ett universitet för världen hör till det viktigaste jag verkat för. Under min rektorstid har flera samarbeten inletts, bland annat Mirai-samverkan med Japan och EUTOPIA där numera tio lärosäten ingår. Men vi måste också samverka med staden

och regionen. Ett exempel är Lärosäten Väst som etablerades i mars 2021 där sex västsvenska lärosäten ingår.

Pandemin innebar en stor och plötslig utmaning där hela universitetet på några få dagar ställde om hela sin verksamhet, påminner Eva Wiberg.

- Alla, både medarbetare och studenter, gjorde en enorm insats: trots stora svårigheter lyckades de hålla igång både utbildningar och annan verksamhet. Ingen önskar att hemska saker ska inträffa men när de ändå gör det, är det viktigt att dra så många lärdomar som möjligt. Pandemin fick oss att inse att somliga möten kan göras på distans och att online-undervisning ger nya möjligheter, särskilt för dem som har svårt att komma till campus. Men vi blev också påmind om vikten av att ibland också träffas, om det så bara är vid kaffet. →

Kristina Nyström under pandemin.

2021

Digital invigning av nya Humanisten

Start för ny Handelsbyggnad

Nytt arbetstidsavtal för lärare

Samarbetet Lärosäten Väst etableras

Invigning av forskningsfartyget Skagerak

Ny högtid: Jubeldoktorshögtid

2022

GU satsar på ukrainska gästprofessorer

Sveriges största professorsinstallation, med 106 professorer

2023

Byggstart för Konstnärliga

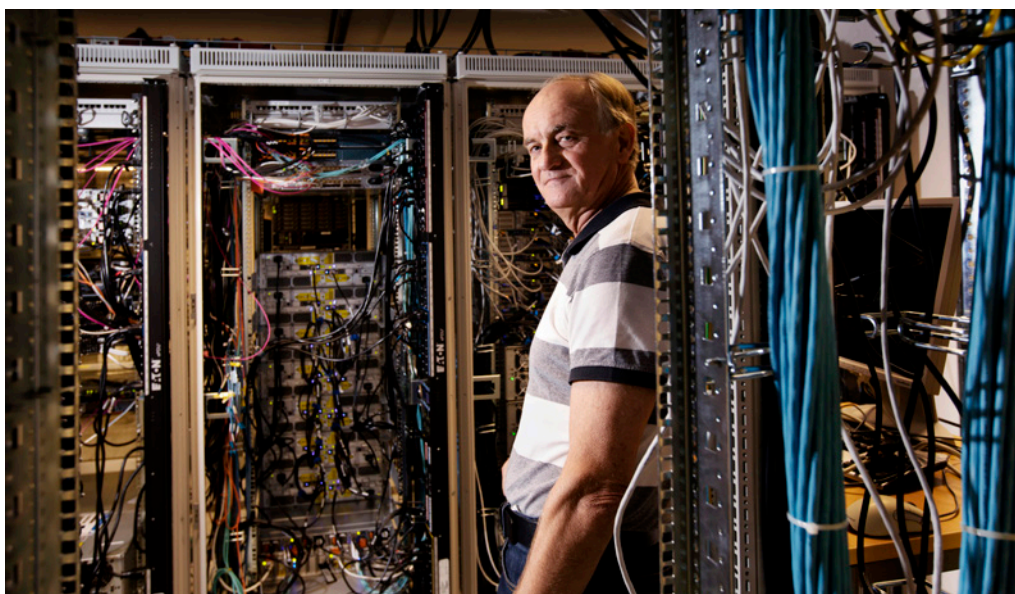
Natrium färdigställs och invigs under hösten

Samtliga kårer är nu med i Göteborgs universitets studentkårer

»Jag är glad och nöjd över det jag åstadkommit men konstaterar samtidigt att det alltid finns mer att göra.«

Eva Wiberg

Göran Ivarsson, IT-tekniker, i kontrollrummet.

En annan omfattande händelse var e-posthaveriet hösten 2020.

- Den innebar en enorm påfrestning för hela universitetet men gav också incitament att verkligen ta IT-säkerhet på allvar. Idag är vi väsentligt mycket bättre rustade för den typen av allvarliga incidenter.

EVA WIBERGS rektorsperiod har också innehållit flera utspel från regeringen. Exempelvis våren 2021 då förra regeringen ville införa ett nytt tilldelningssystem där lärosätena skulle söka medel för olika profilområden. Hur det blir med det systemet är fortfarande oklart.

I slutet av april i år kom ett annat regeringsutspel: ledamöterna i de nya universitetsstyrelserna får bara sitta i 17 månader mot normala tre år.

- DET HAR LETT TILL stor upprördhet hos samtliga lärosäten. I ett brev, undertecknat av 37 rektorer, framhåller vi det synnerligen respektlösa i att ändra förutsättningarna för de nya styrelserna bara några dagar innan de tillträder.

Eva Wibergs tid som rektor har även innehållit många byggprojekt. Nya Humanisten stod klar i december 2019, inflyttning i Natrium kommer att ske i augusti. Även Handelshögskolan och Konstnärliga fakulteten har

nya byggnader på gång och planer finns på ett nytt UB.

- Sahlgrenska Life är en viktig strategisk satsning för universitetet som vår styrelse står bakom. Närheten till sjukhuset och Folketandvården är betydelsefull för den framtida utvecklingen. Nu har vi visserligen tackat nej till ett hyresförslag, men söker tillsammans med VGR nya lösningar på hur projektet ska förverkligas.

UNDER EVA Wibergs rektorsperiod har också två nya högtider införts: Diplomeringssceremonin som uppmärksammar kåraktiva studenter och ledamöter i doktorandkommittéerna, samt Jubeldoktorshögtiden

som hedrar dem som doktore rat för femtio år sedan.

Att Eva Wiberg slutar som rektor den 30 juni innebär inte att hon kommer att vara sysslolös.

- Jag kommer att fortsätta mitt engagemang i Mirai och i Sweden-Japan Foundation. Jag sitter också i styrelsen för Ludwig-Maximilians-Universität München samt i flera stiftelser och kommer även att ha uppdrag för Lunds universitet. Jag är glad och nöjd med det jag åstadkommit men konstaterar samtidigt att det alltid finns mer att göra. Snart lämnar jag över till Malin Broberg som både ska förvalta och förnya verksamheten. Jag har största förtroende för att hon kommer att göra det på ett alldeles utmärkt sätt.

GÖTEBORGS UNIVERSITET är ett inkluderande lärosäte som det varit lätt att bli en del av, förklarar Eva Wiberg.

- Under mina år här har jag träffat många fantastiska människor och fått många nya vänner. Men främst vill jag framhålla ledningsgruppen och staben. Att få jobba i team med dessa kunniga och samtidigt prestigelösa medarbetare, har varit en ynnest och en erfarenhet som jag med glädje kommer att bära med mig genom livet.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Solig utflykt till Tjärnö

● **Den 3 maj** arrangerade Welcome Services en resa till Tjärnö marina laboratorium. Deltagare var forskare från många länder och från flera av universitetets institutioner, exempelvis fysik, nationalekonomi med statistik, mikrobiologi och immunologi, historiska studier och tillämpad informationsteknologi.

– Syftet med resan var att visa på bredden av GU:s forskning, liksom att nätverka och socialisera, säger Ravaka Ramanamisa på Welcome Services.

Foto: Martin Larvik

CITATET

”Utbildningsminister Mats Persson visar ett allt större kontrollbehov när det gäller den akademiska världen. I förlängningen hotar en politisering av universiteten”,

skriver **Åsa Arping**, i magasinet *Konkret* den 16 maj 2023.

Återupplev jubileumsutställningen 1923

● **Jubileumsutställningen** i Göteborg 1923 var en imponerande manifestation av Göteborgs roll och betydelse som en plats för nationell och internationell handel, teknik och kultur. Utställningen utmärktes av sin genomtänkta och ambitiösa kommunikation. Med hjälp av modern grafik, typografi, fotografi och film spreds budskapen genom album, vykort, affischer, broschyrer och andra trycksaker. Efter som Göteborg ville vara del av ett världsomspännande sammanhang låg fokus även på den internationella publiken.

Detta är temat för GPS400-utställningen *Här och nu – där och då: Jubileumsutställningens moderna visualisering kring Näckrosdammen 1923*. I monterar och på skärmar

presenteras en koncentrerad bild av hur text och bild samverkade för att sprida kännedom om Göteborgs historia, samtid och framtidsdrömmar.

Ytterligare information om det jubilerande Göteborg finns på Jubileumsportalen.

– I samband med Göteborgs 300-årsjubileum byggdes en rad av dagens välkända byggnader och institutioner, som Liseberg, Götaplatsen, Göteborgs

konstmuseum, Göteborgs botaniska trädgård, Naturhistoriska museet och Slottsskogsvallen. I *Jubileumsportalen*, som är en interaktiv karta, kan man se var platserna ligger i förhållande till hur det ser ut i dag. Bland annat byggdes en modern fyr vid Näckrosdammen och en linbana, båda revs senare. Det förklarar Siska Humle-sjö som arbetar i projektet *Jubileumsportalen*, ett samarbete mellan Göteborgs forskningsinfrastruktur för digitala humaniora (GRIDH) och Göteborgs universitetsbibliotek.

Jubileumsutställningen 2023 visas på Humanistiska biblioteket och pågår till den 14 november. Jubileumsportalen finns här: <https://jubileet1923.dh.gu.se/>.

Sommarskola för tredje året

● **Över 150 studenter** från 37 länder har blivit antagna till Summer School for Sustainability, som i sommar ges för tredje gången. I år kommer studenterna få träffa flera västsvenska företag och organisationer som satsar hårt på hållbarhetsfrågor.

Den internationella sommarskolan är efterfrågad bland både presumtiva och befintliga partnerlärosäten och har ett högt söktryck, nationellt och internationellt. Utbytesstudenter från 70 partnerlärosäten är antagna, tillsammans med studenter som sökt i den nationella ansökningsomgången och som vill ha en internationell upplevelse på hemmaplan, berättar Elin Fransson, som också är projektledare för sommarskolan.

– Vi har fått begränsa möjligheterna för partnerlärosätena att nominera studenter på grund av det massiva intresset. Vi har fem kurser, om kursutbudet var större hade vi kunnat ta emot många fler studenter, säger hon.

Projektet drivs av International Centre, och involverar även GMV, fem institutioner, Studenternas Hus, Pedagoggen, UB, Welcome Services och Campusservice.

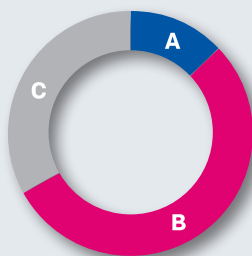
WEBBFRÅGAN

Säkerhetspolitik

Behöver landets lärosäten ha säkerhetspolitisk kompetens i sina styrelser?

- A. Ja (13%)**
- B. Nej (54%)**
- C. Vet ej (33%)**

Antal svarande: 45. Urvalet består av 100 anställda utifrån ett delvis slumpmässigt urval på 500 medarbetare.

Svar på chiffrergåtan
sidan 47
Trevlig sommar!

Scenkonst

för alla sinnen

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

– Var kommer jag ifrån och hur hamnade jag här? frågar sig Astrid von Rosen. Hon är ny föreståndare för Centrum för kritiska kulturarvstudier, ny professor i konst- och bildvetenskap och sedan många år djupt engagerad i forskning om scenografi och utominstitutionell scenkonst. Allt hon gör idag går tillbaka till hennes bakgrund.

Gräv där du står, Sven Lindqvists banbrytande bok om hur man forskar om sitt eget arbete, har efter 45 år äntligen kommit ut på engelska. Redaktörer är Astrid von Rosen, professor vid GU, och Andrew Flinn, forskare vid University College i London (UCL).

– Arbetet på översättningen började redan 2013 när jag nyligen blivit headhuntad till det som senare blev Centrum för kritiska kulturarvstudier (CCHS). Vi var några medarbetare som hade åkt till London för ett möte med UCL och vid ett tillfälle skulle vi para ihop oss med engelska forskare i en ”academic speed-dating”. Jag valde Andrew Flinn som forskar om arkiv och aktivism och hade två minuter på mig att säga något. Så jag förklarade att jag, tillsammans med utövare, ville forska om utominstitutionell dans. Till min förvåning började Andrew då prata om Sven Lindqvist, som han var väldigt intresserad av efter att ha läst en av hans artiklar. Han hade dock aldrig läst hans bok eftersom den inte fanns på engelska. Idén föddes då att göra en översättning. Det har tagit tio år och krävt massor med arbete men den 22 mars firades boksläppet i London. Händelsen är viktig eftersom det idag finns ett stort internationellt intresse för Lindqvists tankar

När Astrid von Rosen själv gräver där hon står, hamnar hon i sin mors trädgårdsland intill en röd liten stuga ute på landsbygden i södra Östergötland. Hennes mor var vegan och odlade själv alla familjens grönsaker och rotfrukter. Hennes far försörjde familjen som konstnär. Föräldrarna var engagerade i globala rättvise- och miljöfrågor men själv uppfattade sig Astrid von Rosen som avvikande och olik alla andra.

– Jag var duktig i skolan men vantrivdes och ville bort. Min dröm var att bli som min faster.

Elsa Marianne von Rosen var balettdansös och koreograf, och en person Astrid von Rosen fascinerades av.

– Som 16-åring flyttade jag hemifrån för att gå på gymnasiet i Linköping. Det var då jag började dansa på allvar. Ett par år senare kom jag in på Kungliga Svenska balettskolan i Stockholm för att börja en hård utbild-

ning till yrkesdansare. Dansen blev sedan mitt yrke, där jag bland annat varit verksam på operahusen i Malmö och Göteborg. I början av 1990-talet, när jag hade två små barn och dessutom måste jobba extra, sade kroppen dock stopp.

Hon började istället studera, först på IHM Business School, sedan på Göteborgs universitet. 2007 blev hon doktorand i konst- och bildvetenskap.

– Det sägs att dansare klarar sig bra i akademien. Vi är vana att jobba hårt, är disciplinerade och har tränat hjärnan att memorera kanske tre timmars stegkombinationer. Själv är jag dessutom en skrivande människa och trivs med att vara i verksamhet. Så jag som tidigare sett mig som en udda fågel märkte att jag passade in på universitetet.

Det ämne Astrid von Rosen ägnar sig åt, scenografi, är ett litet forskningsfält i Sverige. Internationellt är scenografi dock ett tvärvetenskapligt fält som alltmer börjat blomstra, berättar hon.

– Det handlar om ett ökat intresse för att förstå och granska skapandet av världar i relation till individer och samhälle. Idag har vi utvecklat fantastiskt användbara teorier och metoder för att komma åt kraften i det mångsinnliga samspelet mellan ljud, ljus, rum, kroppar, kostym, doft, publik och större sociala, kulturella och politiska sammanhang.

Men begreppet ”scenografi” har också expanderat till att omfatta även händelser utanför scenen, exempelvis på gator och torg.

– Människor samspelar med olika miljöer som innehåller ljud och dofter, trafik eller natur, och en sorts snabb arkitektur uppstår som kan skapa nya ofta kortlivade världar, exempelvis aktivister som tältar utanför en regeringsbyggnad, förklarar Astrid von Rosen.

”Gräv där du står” handlar inte bara om att undersöka sitt arbete utan också om att studera andra företeelser på den plats där man råkar befinna sig. I projektet *Expansion och mångfald*, som 2019 fick 13 miljoner kronor från Vetenskapsrådet, studerade Astrid von

Rosen tillsammans med kollegor alternativa grupper i Göteborg under senare delen av 1900-talet.

- Vissa är kända, som Nationalteatern och Rubicon, andra är mindre uppmärksammade. Bland annat är jag intresserad av den svarte dansaren Claude Marchant som efter en lång internationell karriär kom till Göteborg 1967 och startade Marchant Dance Theatre. Han är marginaliserad i svensk scenkonsthistoria men skapade ett stort intresse för jazzdans, dels hos allmänheten, dels hos dem som ville bli yrkesdansare. Vid ett seminarium för några år sedan visade ett antal utövare olika rörelser. En ordinär lokal på Vera Sandbergs allé, där institutionen för kulturvetenskaper då höll till, formligen ångade av kroppar som arkiverat den kunskap som de dansat sig till under ledning av Marchant.

Tillsammans med Claude Marchants efterlevande partner, Bo Westerholm, har Astrid von Rosen gått igenom ett omfattande privatarkiv över den store danskonstnärens gärning.

Resultaten ingår i den databas och öppna digitala plattform som är en del av projektet *Expansion och mångfald*. Här kan utövares praktiska kunskap, erfarenheter och minnen förenas med forskarens förmåga att vara systematisk, använda teori och metod, och skriva vetenskaplig text.

- Databasen kan tänkas som en del i ett större nätverk där olika källor och personer bidrar med fakta och berättelser. Arbetet med databasen har präglats av "radikal empati", alltså av förmågan att respektera andras tankar och erfarenheter, även om man har en annan uppfattning eller annan bakgrund.

- Databasen, som är ett verktyg för fortsatt forskning, kan per definition aldrig bli komplett. Genom att databasen förstås som en av flera delar i ett nätverk, är det lättare att se hur den kan leva vidare på nya sätt. Initiativ till forskning kan lika gärna komma från scenkonstens utövare som från akademiker.

Det här sättet att tänka kring arkiv, nätverk och databaser, utifrån ett gräv-där-du-står-perspektiv, är en viktig del av CCHS teoretiska och praktiska arbete, betonar Astrid von Rosen.

- CCHS står för tvärvetenskap på riktigt. Centrumet rör sig över fakultetsgränser, har internationella samarbeten och månar om ett utifrånperspektiv från brukare av olika slag. Men vi är också bra på forskningskommunikation. Ett exempel är *Matarvspodden* med Jenny Högström Berntson som producent, som tar upp allt från skolmat till mat i kristider.

Tillsammans med Elisabeth Punzi, specialist i neuropsykologi, medverkade Astrid von Rosen i avsnittet *Mat i nöd och lust* som sändes i december förra året. Där berättar hon om sin Facebook-blogg *Simonssons änka*.

- Min älskade make, mitt livs kärlek, gick bort i februari förra året vilket lämnade mig i ett tillstånd av chock och utmattning. Bland annat brukade vi laga mat tillsammans; han var en klassiskt kunnig matlagare som älskade fisk medan jag bidrog med rätter inspirerade av det italienska och det veganska köket. Bloggen, där jag skriver ett par inlägg i veckan, blev för mig ett sätt att

strukturera min tillvaro och kanske också trösta andra som kan känna igen sig i min sorg.

I februari i år utnämndes Astrid von Rosen till professor i konst- och bildvetenskap. De sakkunniga, båda från Finland, förklarade att hon är en pionjär inom scenografiforskningen som hon förnyat genom en kombination av teori och empiriskt arbete.

- Jag blev förstörd både glad och tacksam över de uppskattande orden och över att de tagit sig tid att sätta sig in i mitt arbete på ett så omsorgsfullt sätt.

Idén om att gräva där du står handlar också om att gräva i sig själv. Astrid von Rosen har precis fyllt 59 och menar att det är dags att reflektera.

- Jag ser mitt liv som en båge som börjar med mina föräldrars samhällsengagemang och konstnärliga intressen, fortsätter med mitt eget konstnärskap och nu går vidare i mitt arbete med att förena akademi och praktik. Och, trots att det inte var uttänkt så, ser jag att allt hänger ihop.

»Jag blev förstörd både glad och tacksam över de uppskattande orden ...«

ASTRID VON ROSEN

Astrid von Rosen

Aktuell: Ny professor i konst- och bildvetenskap.

Redaktör, tillsammans med Andrew Flinn, för en engelsk översättning av Sven Lindqvists bok *Gräv där du står – hur man utforskar ett jobb: Dig where you stand – how to research a job* (översättning: Ann Henning Jocelyn).

Jobbar som: Forskare och lärare vid institutionen för kulturvetenskaper. Föreståndare för Centrum för kritiska kulturarvsstudier (CCHS).

Bor: I centrala Göteborg.

Familj: Min gamla mor, min bror med familj, mina två älskade barn och ett barnbarn. Nära vänner är också ett slags familj.

Fritidsintresse: Driver bloggen *Simonssons änka*.

Filmade samtal

En sorts universitetshistoria, det kan man kalla den serie filmade samtal med pensionerade professorer som Seniorakademien producerat i snart 20 år. I alla avsnitt, utom två, har Mats Oscarson varit samtalsledare.

Seniorakademien, en ideell förening för professorer emeriti, startade 2004. Föreningen har cirka 120 medlemmar och arrangerar möten i Ågrenska villan fyra gånger per år. Mötena innehåller bland annat ett föredrag i ett aktuellt ämne. Nästa gång kommer det att handla om demokrati, berättar Mats Oscarson, professor i pedagogik med inriktning mot engelska.

- Jan Holmer, professor i arbetsvetenskap, är ordförande och jag vice ordförande. Syftet med vår verksamhet är kollegial samvaro och förkovran men också att arbeta för att värdefull information om universitetets verksamhet ska bevaras.

Det har föreningen gjort bland annat genom flera publikationer.

- Mest omfattande är skriftserien *Personliga tillbakablickar över ämnesområden vid Göteborgs universitet*. Den består av fem antologier som vardera innehåller tio ämnesområdens historia. En annan skrift är *Minnen från studenttiden vid Göteborgs universitet* där nio författare, med Emin Tengström i spetsen, berättar

tar om hur det var att studera här från 1940-talet och framåt.

Men mest lättillgänglig är nog den serie samtal som redan 2004 började spelas in, med hjälp av Medieteknik, dåvarande Universitets-tv. I de två första avsnitten var Emin Tengström samtalsledare och hade då tre professorer som gäster. När sedan Mats Oscarson tog över blev antalet gäster istället två.

- Ofta kan professorerna komma från väldigt olika områden, som exempelvis samtalet mellan Martin Fritz, professor i ekonomisk historia, och Jan Lindhe, professor i odontologi.

Varje samtal har samma struktur: professorerna berättar om sin egen och sitt ämnes bakgrund, om vad som är på gång inom deras ämnesområden samt spekulerar över framtiden. Programmen tar en hel del tid att göra, inte minst för att Mats Oscarson måste läsa in sig på alla de olika ämnen som tas upp.

- Genom åren har hela 57 professorer deltagit och tillsammans utgör programmen en substantiell databas över Göteborgs universitet med sina olika discipliner.

Bland de forskare som varit med under åren märks Per-Ingvar Brånemark, uppfinnaren av den berömda skruven för tandimplantat, Lars Hamberger, pionjär inom behandling av barnlöshet, Sören Holmberg, känd från valvakorna i tv,

och Lars Åke Hanson, som bland annat uppmärksammats för sin forskning om amningens betydelse.

- 2013 spelade vi in ett samtal med Peter Jages, professor i matematisk statistik, och Nobelpristagaren Arvid Carlsson, professor i farmakologi. För att hedra Arvid bestämde Peter och jag att vi, precis som Arvid hade för vana, skulle bära fluga. Precis före inspelningen visade det sig att jag glömt hur man knyter en sådan, så det fick Arvid hjälpa mig med.

Det senaste samtalet, mellan Pam Fredman, professor i neurokemi, och Kerstin Norén, professor i svenska språket, spelades in våren 2019. Mats Oscarson hoppas nu kunna återuppta filminspelningarna men också andra verksamheter inom Seniorakademien.

- Våra publikationer betalas av medlemsavgifterna och allt arbete inom föreningen görs ideellt. GU ger oss dock ett bidrag för att vi ska kunna anlita Medieteknik för filmerna och det är vi förstås väldigt glada för.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Information om Seniorakademien samt de filmade samtalen finns här: www.gu.se/seniorakademien.

Skriftserien *Personliga tillbakablickar över ämnesområden vid Göteborgs universitet* finns att ladda ner på GUPEA.

Albatrossexpeditionen ledde till ny vetenskap

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

I höst är det 75 år sedan det motoriserade segelfartyget Albatross kom tillbaka till Göteborg efter en 15 månader lång världsomsegling. Expeditionen ledde till häpnadsväckande vetenskapliga och tekniska framsteg, bland annat utvecklingen av en helt ny disciplin: paleoceanografi.

Den idag ganska bortglömda expeditionen, ledd av Hans Pettersson, professor vid Göteborgs högskola, ska nu uppmärksammas bland annat med en utställning.

Historien om Albatrossexpeditionen, som seglade jorden runt mellan 4 juli 1947 och 3 oktober 1948, börjar egentligen redan 1866. Då bröts nämligen den nyligen nedsänkta Atlantkabeln för telegrafkommunikation mellan Valentia Island på västra Irland och Heart's Content på östra Newfoundland, berättar Lennart Bornmalm, universitetslektor i marin geologi.

- När man drog upp den trasiga ledningen upptäckte man till sin förvåning att där fanns påväxt av levande organismer. Det var uppseendeväckande eftersom den allmänna uppfattningen vid den tiden var att liv inte kunde existera i djuphaven.

Upptäckten ledde till ett stort intresse för vad haven kunde tänkas innehålla. 1872-1876 genomförde den kända brittiska Challengerexpeditionen en stor undersökning av världshaven som lade grunden till ämnet oceanografi. Nästa större havsexpedition dröjde dock till 1925-1927 då det tyska fartyget Meteor

På Geovetarcentrum finns samlingar från Albatrossexpeditionen.

studerade Sydatlanten.

Att Hans Pettersson tog initiativ till Albatrossexpeditionen berodde på att han tyckte att havsforskningen stått still alldeles för länge, berättar Lennart Bornmalm.

- Han var en välrenommerad forskare som 1932 hade fått Sveriges första professur i oceanografi, förlagd till Göteborgs högskola. Han var också den som, med hjälp av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, 1938 skapade Oceanografiska institutet vid Stigbergstorget, idag kulturhuset Oceanen.

Bland annat var Hans Pettersson intresserad av radiuminnehållet i djuphavssediment. Att studera sediment, som lägger sig lager efter lager på havsbotten, är som att läsa en bok om havets historia. De sedimentkärnor på några meters

längd som Challenger tagit 60 år tidigare, innebar tidskapslar på cirka åtta tusen år. Men kanske skulle man kunna ta ännu längre sedimentkärnor och rentav undersöka hur gammal havsbotten är?

Hans Pettersson tog kontakt med fysikern Börje Kullenberg och gav honom i uppdrag att ta fram ett bättre instrument för sedimentprov. Principen för det kolvod Kullenberg skapade används än idag i moderna sedimentprovtagningsverktyg, förklarar Irina Polovodova Asteman, universitetslektor i marin geologi.

- Det består av ett långt metallrör med en inre kolv, som sänks ner i vattnet tillsammans med en motvikt. När motvikten släpper tränger det yttre röret ner i sedimentet medan det inre stannar kvar

Bland annat samlade expeditionen in fröer.

- Det är synd att expeditionen inte är mer känd, säger Lennert Bornmalm.

på bottenytan. Undertrycket suger in sedimenten lager för lager, utan att röra till dem, samtidigt som kolven rör sig neråt. Det är samma princip som när man tar blodprov med en spruta.

- **Det kolvlod Kullenberg** utvecklade kunde ta hela 20 meter långa sedimentkärnor. Det innebär material som går två miljoner år tillbaka i tiden, en enorm bedrift som lade grunden till den nya disciplinen paleoceanografi, eller historisk oceanografi, vilken förde samman oceanografi och geologi.

Tillsammans med instrumentmakaren Axel Jonasson gjorde Pettersson och Kullenberg flera försök med det nya instrumentet, först i Gullmarsn, sedan i Medelhavet. Kriget förhindrade dock en längre expedition som alltså blev av först 1947, berättar Lennart Bornmalm.

- En jordenruntexpedition innebär förstås en väldig kostnad men Hans Pettersson lyckades få fram privata donationer som i dagens pengavärde motsvarar hela 20 miljoner kronor. Bland annat från industrimannen Gustaf Werner och Broströmkoncernen ställde upp med själva fartyget, den fyrmastade motoriserade Albatross som annars användes som skolfartyg för sjöbefäls elever.

Den 4 juli 1947 avseglade Albatross från Göteborgs hamn efter några veckors ombyggnad till forskningsfartyg vid Lindholmens Varv. Bland expeditionens medlemmar fanns, förutom Hans Pettersson, Börje Kullenberg och Axel Jonasson, bland andra Gustaf Arrhenius, sedermera professor i oceanografi vid Scripps Institution of Oceanography i San Diego, och Waloddi Weibull, professor på KTH, berättar Irina Polovodova Asteman.

Irina Polovodova Asteman

- För att säkerställa bästa möjliga väderförhållanden gick rutten huvudsakligen utmed ekvatorn. Förutom att ta upp cirka 400 sedimentkärnor hade man också med sig organismer som fångats med trålning på hela 7 900 meters djup.

Expeditionen var enormt framgångsrik och skedde dessutom i en tid av stora vetenskapliga framsteg, som upptäckten av radioaktiv strålning och C14-metoden, vilka möjliggjorde nya undersökningar av materialet, förklarar Lennart Bornmalm.

- Det var också i och med Albatross-expeditionen som forskarna för första gången förstod att syreisotoper i marina mikrofossil fungerar som en paleotermometer och kan berätta om dåtidens klimat. Det syre som finns i vatten består nämligen i huvudsak av den lättare isotopen 16O och i lägre grad av den tyngre isotopen 18O. Vid avdunstning i havet stiger de lätta syreisotoperna och faller

i högre grad ner som nederbörd, vilket innebär att is innehåller mer 16O än vatten. Genom att undersöka mängden 18O i de olika sedimentlagren kunde forskarna dra slutsatser om cykliska klimatförändringar där perioder med kallare klimat växlar med varmare perioder, som exempelvis den varma perioden holocen som vi lever i just nu. Längre tillbaka i tiden, skedde dessa klimatförändringar helt naturligt och berodde på mängden av solljusinstrålning till jordytan.

Sedimentkärnor och annat material från expeditionen förvaras än så länge på Geovetarcentrum. Vad som ska hända med samlingen när GU:s verksamhet flyttar till Natrium är i dagsläget oklart, förklarar Irina Polovodova Asteman.

- Men ett så otroligt viktigt material som haft betydelse för oceanografer, marina geologer och klimatforskare över hela världen, måste självklart tas till vara. I väntan på vad som ska hända kommer institutionen för marina vetenskaper att på olika sätt uppmärksamma Albatross-expeditionen. Det handlar bland annat om en utställning på Universitetsbibliotek, aktiviteter under Västerhavsveckan samt en bok om expeditionen.

Fakta: Den vetenskapliga Albatrossexpeditionen, 4 juli 1947–3 oktober 1948, ledde till följande banbrytande framsteg: Skapandet av ämnet paleoceanografi, ökad kunskap om marint liv i djuphavet, användande av syreisotoper för förståelse av forntida klimat, uppfinning av kolvloset samt seismiska prospekteringsmetoder för att registrera sedimentlagrens tjocklek.

Så når du ut med din forskning!

– Vi saknade litteratur på svenska om hur forskare kommunicerar med journalister. Därför skrev vi en sådan bok själva, som vi hoppas ska bli användbar oavsett disciplin.

Det förklarar Marie Demker och Bengt Johansson som precis kommit ut med *Att kommunicera vetenskap. Forskaren och omvärlden*.

Vi gillar journalistik, förklarar Marie Demker, professor i statsvetenskap.

– Jag har själv en bakgrund som journalist och har arbetat på redaktion, även om det var länge sedan. Så jag vet hur stressigt det kan vara att skriva om forskolan på morgonen och om kriskommunikation på eftermiddagen.

Bengt Johansson, professor i journalistik och masskommunikation, har ingen redaktionell bakgrund men har undervisat i forskningskommunikation i närmare ett decennium. Bland annat var han kursansvarig för doktorandkursen *Att kommunicera vetenskap*.

– Just nu ligger kursen nere men förhoppningsvis kommer den att återuppstå. Vår önskan är att den då blir GU-gemensam, öppen för alla doktorander, lärare och forskare, oavsett ämne. I väntan på det, tyckte Marie att vi borde sammanställa våra erfarenheter så att allt

»För att kunna kommunicera vetenskap på ett bra sätt är det viktigt att sätta sig in i hur medierna fungerar,«

BENGT JOHANSSON

jobb vi lagt ner inte bara skulle försvinna.

För att kunna kommunicera vetenskap på ett bra sätt är det viktigt att sätta sig in i hur medierna fungerar, menar Bengt Johansson.

– Ibland kan forskare tycka att journalister ställer dumma frågor. Men journalisten frågar inte för sin egen skull utan för att få svar på det allmänheten kan tänkas vilja veta. För egen del försöker

jag uttrycka mig så begripligt som möjligt bland annat genom att undvika akademiska ord. Svåra begrepp och invecklade sammanhang går dock inte alltid att förklara så enkelt, och då gäller det att vara tydlig med det.

Det händer att reportern ställer frågor som forskaren inte tänkt på, påpekar Marie Demker.

– Det kan vara spännande och ge nya tankar och infallsvinklar som kanske till och med leder till nya projekt. Men att inte kunna svara kan också kännas obehagligt. Då kan man antingen be att få återkomma eller också tillåta sig att spekulera, under förutsättning att man är tydlig med att det handlar om en gissning och inte är något man egentligen vet. En viktig uppgift är att fungera som sambandscentral, det vill säga att tipsa om andra forskare som kan ge bättre svar. Jag har exempelvis fått frågor om korruption och om partiledares popularitet som jag bollat vidare, samtidigt som jag förklarat att jag kan ge mer generella svar, om det är bråttom.

Det kan kännas frestande att uttrycka sig kort och slagfärdigt, påpekar Bengt Johansson.

– När Donald Trump lanserade plattformen *Truth Social* frågade en journalist vad jag trodde om den. ”Jag tror det blir en flopp”, svarade jag, väl medveten om att det skulle bli rubriken på hela

- I de flesta fall vill forskare och journalister samma sak, nämligen föra ut forskningen i samhället, påpekar Bengt Johansson och Marie Demker.

»På senare tid tror jag dock att lärosätena blivit mer medvetna om ansvaret att stå upp för utsatta medarbetare ...«

MARIE DEMKER

artikeln. Och visst kan det vara roligt att uttrycka sig kärnfullt men det man säger måste ändå botten i kunskap. Det är inte minst viktigt idag när något man sagt i ett sammanhang kan citeras på exempelvis Twitter i en helt annan kontext - och plötsligt verkar man ha väldigt märkliga åsikter!

Offentliga uttalanden kan också leda till hot, påpekar Marie Demker.

- Universiteten har varit dåliga på att stötta kollegor som utsatts för trakasserier. På senare tid tror jag dock att lärosätena blivit mer medvetna om ansvaret att stå upp för utsatta medarbetare, något som vi

dock borde uppmärksamma ännu mer.

Vikten av att vara en bra källa är bokens huvudbudskap, förklarar Marie Demker.

- I de allra flesta fall vill forskare och journalister samma sak, nämligen att på bästa sätt föra ut forskning i samhället. Att försöka sätta sig in i reporterns situation, svara så begripligt som möjligt och vara tydlig med sådant man är osäker på, skapar ett förtroende som ofta innebär återkommande kontakter med medierna, och alltså nya möjligheter att utveckla det man vill ha sagt.

Förhoppningen är att boken inte bara blir läst utan också diskuterad, förklarar Bengt Johansson.

- Det finns fullt med forskare som är duktiga på att popularisera och som har andra erfarenheter än vi. Därför vill vi gärna få feedback så att en eventuell andra upplaga blir ännu bättre.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ **Att kommunicera vetenskap. Forskaren och omvärlden** är skriven av Marie Demker, professor i statsvetenskap, och Bengt Johansson, professor i journalistik och masskommunikation. Förlaget är Studentlitteratur.

Startup-företag som visar vägen

Sortina Pharma och Simsen Diagnostics är två startup-företag med cancerbehandling som gemensam nämnare. Ytterligare en likhet är att båda bolagen stöds av GU Ventures och nu har forskare som vd:ar.

Återfall och spridning är det som gör cancer dödligt, förklarar Sara Rhost, forskare inom cancer, samt sedan december 2021 vd på företaget Sortina Pharma.

- Företaget bygger på över 10 års forskning av Göran Landbergs forskarteam. Göran är professor i patologi på Göteborgs universitet och har grundat bolaget tillsammans med mig. Det handlar om att utveckla substanser som kan ta bort aggressiva behandlingsresistenta cancer-celler genom att rikta in sig på proteinet sortilin som finns i höga nivåer hos ett flertal olika cancerformer, bland annat bröstcancer.

Än så länge arbetar företaget prekliniskt med bland annat patientmaterial från Sahlgrenska Universitetssjukhuset. Men målet är att börja med kliniska försök 2025.

- Vi samarbetar också med ett flertal olika kontraktforskningsorganisationer, samt även med det lokala startup-företaget Iscaffpharma som utvecklat ett verktyg som bedömer effektiviteten hos cancerbehandlingar. Men vi vill gärna arbeta tillsammans med fler etablerade bolag och andra startupper, exempelvis Simsen Diagnostics.

Simsen Diagnostics är ett bolag som utvecklar ultrakänsliga och lättanvända tekniker för mätning av cirkulerande tumör-dna i blodet. De enkla blodproven kan användas för personanpassade test där unika förändringar följs hos en enskild patient. Kommersialiseringen har precis kommit igång med kunder inom läkemedelsindustrin.

Gustav Johansson är vd och blev erbjuden posten genast efter doktorsdisputationen.

Sara Rhost och Gustav Johansson.

»... på något sätt bör man föra ut sina resultat så att de kan användas i samhället.« SARA RHOST

- Jag har tidigare gått Sahlgrenska akademiens entreprenörsutbildning och har alltid gillat att driva projekt så det kändes ganska naturligt att bli vd. Bolaget bygger på forskning av Anders Ståhlberg, professor i klinisk genomik, och grundades ett år innan jag kom med.

Kommersialisering är ett bra sätt att nyttiggöra sin forskning, menar Gustav Johansson.

- Det är klart att det är ett risktagande men det är ju en akademisk karriär också. Som företagare ägnar jag mig åt något jag verkligen kan och har forskat på, vilket skapar förtroende. Att göra tvärtom, lära sig affärsutveckling och sedan försöka sätta sig in i ny teknik, är nog väldigt mycket svårare.

Huruvida man är beredd att ta risker är nog en personlighetsfråga, menar Sara Rhost.

- Men att hitta en substans som kanske kan bli till nytta för patienter och sedan följa hela processen fram tills produkten

testas på klinik, det är en chans jag inte hade velat missa.

Den som funderar på att starta ett företag bör först vända sig till FIK, Forsknings- och innovationskontoret, menar Sara Rhost.

- FIK har stöttat Sortina Pharma på flera sätt, bland annat med verifiering, det vill säga att undersöka om idén har potential att bli ett företag. När företags-idén var klar fick vi hjälp av GU Ventures som stöttade med en affärscoach, fungerar som inkubator och har hjälpt till med finansiering genom att själva investera i Sortina Pharma men också genom associerade affärsängelnätverk och kontakter med venture kapitalbolag.

Inte minst riskkapital är viktigt att få stöd med, påpekar Gustav Johansson.

- GU Ventures har ett stort nätverk av otroligt duktiga investerare med god kunskap om hur forskning fungerar. Det har exempelvis lett till att Simsen Diagnostics nyligen fick nyinvesteringar på närmare 10 miljoner kronor, något vi ska använda för en internationell satsning.

Att vara vd innebär både hårt arbete och ett stort ansvar. Men det är man ju van vid även som forskare, påpekar Sara Rhost.

- Kan man nyttiggöra sin forskning har man skyldighet att göra det, tycker jag. Det innebär inte att alla måste bli företagsledare men på något sätt bör man föra ut sina resultat så att de kan användas i samhället.

Den som funderar på att bilda ett bolag kan börja med att kontakta någon som redan startat ett företag, menar Gustav Johansson.

- Men tveka inte att använda GU:s innovationssystem, det finns mycket stöd att få utan att man själv behöver ta några risker. Det enda jag saknar hos innovationssystemet är fler lokaler där nya småföretag kan utveckla sin verksamhet; Simsen Diagnostics finns vid Sahlgrenska Science Park men sådana miljöer är det ont om.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

1305

Så många heltidsadministratörer hade GU i slutet av 2022. Det var samma antal som 2021, visar GU:s årsberättelse. Nationellt har antalet administratörer bland högskolans personal ökat med 2 procent, enligt UKÄ-ämbetets senaste rapport.

Forskarfredag och Låna en forskare

● **Vill du som** är forskare eller doktorand berätta om din forskning för skolungdomar eller den breda allmänheten? Det kan du göra 25–30 september då Göteborgs universitet medverkar i Forskarfredag, med temat *Människan, hälsan och vattnet* samt *Låna en forskare*.

Anmälan görs via forskarfredags hemsida: <https://forskarfredag.se/lana-en-forskare/forskare2023/>.

Arrangör är Vetenskap och allmänhet.

För mer information eller hjälp att bolla idéer: jonas.martinsson@gu.se.

GU-doktorander tog hem tävlingen

● **Under Vetenskapsfestivalen** genomfördes presentationstävlingen *Three Minute Thesis* med fyra doktorander från Chalmers och fyra från Göteborgs universitet. De tävlade i kategorierna juryns favorit och publikens pris. Nytt för i år var att tävlingsarenan hade flyttat till Skeppet-GBG.

Vinnare av publikens pris och delad etta i juryns favorit blev **Josefin Larsson** som doktorerar om endometrios och hur man kan behandla detta genom elektrisk nervstimulering (TENS). För henne har den största utmaningen varit att korta ner och ändå få med det viktigaste.

– Jag brinner för mitt ämne och att nå ut med kunskap om endometrios. Om jag kan hjälpa någon som lider av detta eller en anhörig är jag mer än nöjd.

Hon delar priset juryns favorit med **Tjeerd Fokkens** som doktorerar om logiska resonemang och om hur man genom simuleringar kan göra dessa underliggande processer enklare för hjärnan att förstå.

Vad har varit den största utmaningen med att presentera ditt ämne på endast tre minuter?

– Att anpassa språket så en bred allmänhet förstår mitt ämne. Det är inte alltid lätt att översätta alla termer som jag i min vardag använder.

Konstnärliga fakulteten byter engelskt namn

● **Den 1 juli** byter Konstnärliga fakulteten sitt engelska namn, från The Faculty of Fine, Applied and Performing Arts till det kortare The Artistic Faculty.

– I samband med att vi ska flytta in i ett gemensamt hus behövs vi se över vårt namn, och det engelska var långt och lite krångligt. The Artistic Faculty är öppet och inkluderande, och speglar vårt svenska namn. Det är kort, sticker ut lite internationellt och signalerar tydligt att vi är en del av universitetet, säger dekan Henric Benesch.

GU sparar el

● **Enligt beräkningar** av Akademiska Hus har GU minskat sin elanvändning med 1,6 miljoner kWh från oktober 2022 till mars 2023 jämfört med samma period föregående år. För att åstadkomma en så stor besparing har Akademiska Hus kartlagt vilka elinstallationer som går att stänga av eller styra mer effektivt, utan att störa kundernas verksamhet. Det har bland annat handlat om att ändra drifttider på ventilationen och att stänga av utrustning och belysning. Samtidigt har bolaget genomfört mer långsiktiga åtgärder. Stort fokus har dessutom lagts på att tillsammans med Göteborgs universitet hitta energitjuvar.

Foto: Johan Wingborg

Tack för allt, Eva!

● **Den 14 juni** var det dags för rektors avtackning i huvudbyggnaden i Vasaparken. Bland alla gåvor fanns bland annat en skylt med påskriften Eva Wibergs rum som ska sättas vid det rum där Göteborgs universitets förenade studentkårer har sina möten på Studenternas Hus.

– Namngivningen är en gemensam gåva från Göteborgs universitet och GUS, förklarade styrelseordförande Peter Larsson och

GUS:s ordförande Elina Falsafi Tonekaboni vid deras tal.

För att stimulera studentlivet i Göteborg har nu också Göteborgs universitets studentfond grundats, förklarade Eva Wiberg i sitt tal.

– Det gläder mig oerhört att nu få medel för att kunna utveckla det studiesociala livet för våra studenter – till nytta för studenterna, för universitetet och för Göteborg som stad!

Med ljuset riktat mot KULLENS FYR

Längst ut på Kullahalvöns yttersta spets står Nordens ljusstarkaste, högst belägna och äldsta fyr. Trots att det populära turistmålet är en av Skånes mest kända byggnader har det tidigare inte funnits någon bok om fyren.

En nyutkommen antologi råder bot på detta. I den rikt illustrerade volymen får läsaren veta mer om allt från arkeologi, handel och topografi till lyktmän, fyrningsbönder och den legendariske Kullamannen.

Sveriges äldsta fyr var från början dansk, påpekar Henrik Ranby, universitetslektor i kulturvård, och huvudredaktör för boken, tillsammans med Peter Appelros.

- Det var den danske kung Fredrik II som 1560 gav order om byggandet av fyror på tre platser: Kullen, Anholt och Skagen. Fyren på Kullen stod klar i mars 1561 och var en så kallad papegojfy.

Fyrljuset i papegojfyren kom från ved som lades i en järnkorg, tändes på och hissades upp i en träkonstruktion. Anordningen var så enkel att museimannen Bering Liisberg 1919 menade att utvecklingen stått still sedan fyrtornet på Faros nästan 2 000 år tidigare.

- **Men redan 1563** ersattes papegojfyren av ett murat stentorn. Det i sin tur ersattes 1585 av ett fyrtorn som fick en intilliggande byggnad i rött tegel för fyrvaktaren med familj. I början av 1600-

talet började man elda med stenkol istället för ved; bitarna måste vara rejält stora eftersom de annars kunde flyga bort. På 1800-talet övergick man så småningom till fotogenlampor. Vid denna tid fick fyren också ett urverk som gav blinkningar varannan minut och som måste dras upp två gånger per natt.

År 1900 byggdes fyren återigen om och förseddes då med en Frensel-lins, tillverkad i Paris, som gav en betydligt kraftigare ljusstråle, berättar Henrik Ranby.

- Linsmontaget vägde 6 ton och för att minimera friktionen vilade det fram till 2016 i ett 50-liters kvicksilverbad. 1937 elektrifierades fyren och sedan 1979 slås

ljuset automatiskt på och av vid skymning och gryning. Fyren är sedan 2017 skyddad som statligt byggnadsminne.

Öresund är idag en av världens mest trafikerade farleder där cirka 100 fartyg passerar dagligen. Men redan för 500 år sedan var trafiken livlig, berättar Per Hallén, universitetslektor i ekonomisk historia.

- I början av 1560-talet passerade årligen drygt 2 000 fartyg genom sundet och vid slutet av 1500-talet var de årliga passagerarna uppe i cirka 14 000.

1429 började danska staten utkräva tull av fartyg som passerade Öresund. Under sent 1400-tal infördes även tull på fartygets last om den innehöll salt, vin eller koppar. Med tiden blev tullinspektionerna allt noggrannare, berättar Per Hallén.

- **Från och med 1562** fick alla fartyg dessutom betala en fyrvavgift som skulle gå till fyrens underhåll. Först 1857 avskaffades både tullen och avgiften. Det var efter att den internationella fartygskonferensen i Köpenhamn hade enats om att ge Danmark ett engångsbelopp på 33,5 miljoner danska silverriksdaler för att upphöra med verksamheten.

Fyrens historia handlar bland annat om teknisk utveckling och om handel mellan olika länder. Men också människorna är viktiga, påpekar Henrik Ranby.

- Att hålla igång fyren nattetid innebar ett väldigt slit för fyrvaktaren och hans biträde. Till detta kom allt arbete med att transportera, först ved och sedan stenkol, som bönderna skulle hinna med bland allt annat knog. Under 1800-talet förbättrades dock villkoren och fyrvakta-

Kullens fyr är Nordens högst belägna, äldsta och ljusstarkaste fyr.

ren fick till och med viss status i egenskap av statlig tjänsteman.

Boken *Kullens fyr – teknik och turism genom fem sekler* är populärvetenskap men med vetenskaplig tyngd; den innehåller både referenslista och register, berättar Henrik Ranby.

– **Vi går till botten** med fyrens bebyggelsehistoria, redovisar resterna av 1500-talsfyren och bryter många perspektiv i fyrens lins. Bland annat har vi med forskare från olika vetenskapsområden men också en ingenjör, en släktforskare samt ett äkta par som driver besöksverksamhet vid fyren. Två medverkande författare är från Danmark; Kullens fyr är ju i högsta grad en nordisk angelägenhet och hade stor betydelse för handeln både med Östersjöländerna och för transport från kontinenten mot Göteborg och vidare till Norge.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Henrik Ranby**

»Vi går till botten med fyrens bebyggelsehistoria och redovisar resterna av 1500-talsfyren.«

HENRIK RANBY

Henrik Ranby och Per Hallén är några medverkande i boken om Kullens fyr.

Foto: JOHAN WINGBORG

Fakta: *Kullens fyr – teknik och turism genom fem sekler*

Redaktörer: Henrik Ranby, universitetslektor i kulturvård vid GU, samt Peter Appelros, läkare.

Övriga medverkande är, förutom Per Hallén, universitetslektor i ekonomisk historia vid GU, också en museiinspektör, historiker, släktforskare, fyringenjör, journalist, bibliotekarie, stadsantikvarie, miljövårdsdirektör, förvaltare av byggnadsminnen vid Sjöfartsverket samt ett par som driver besöksverksamhet vid Kullens fyr.

Förlaget är Historiska media.

AROSENIUS

i ord och bild

– Det här är det roligaste projekt jag drivit, och det beror inte bara på det fantastiska materialet utan också på de engagerade människor jag arbetat med, förklarar Mats Malm.

I samarbete med Arosenius-projektet har han nyligen kommit ut med en sagolikt rikt illustrerad bok om Ivar Arosenius som berättare.

Katten som åt så han sprack är kanske den bild som de flesta får i huvudet när de tänker på Ivar Arosenius. I boken *Ivar Arosenius, berättaren* finns Kattresan med dottern Lillan som rider på en katt i två versioner, förklarar Mats Malm.

– Ivar Arosenius var tydligt inspirerad av skämttidningar som Strix och Söndags-Nisse. Men hans bilder präglas av betydligt mer lekfull välvilja än de svart-vitt aggressiva karikatyrer som utmärkte dessa tidningar. Albert Engström uttryckte det talande i ett refuseringsbrev till Arosenius: ”Det gäller att inte förväxla satir med humor”.

Som ung förkroppsligade Ivar Arosenius den självförtärande konstnären; efter hans tidiga död i blödarsjuka framstod det som att han hade målat i skuggan av döden och han blev mer lik den nyupptäckte van Gogh än van Gogh själv, förklarar Mats Malm.

– Den unge Arosenius föraktade auktoriteter och sociala konventioner. Han startade bråk som var farliga eftersom han inte fick börja blöda så andra fick försvara honom. Hur han uppfattade sig själv kan man se i flera verk där olika sagoväsen bär hans drag, men förstås ännu tydligare i självporträtten. I en målning från 1905 är bakgrunden en

»UB:s Aroseniusarkiv är
en riktig klenod och en
stolthet för GU.« MATS MALM

mörk skog, en vit kyrka, en gravid Venus, Liemannen och en gycklare; Ivar sneglar åt sidan.

Att berätta i bildsviter började Ivar Arosenius med 1905, samma år som han träffade sin blivande fru, Eva Adler. I *Sagan om de sex prinsessorna* finns också en vers till varje bild. Men de mest kända sagosviterna är från 1908, konstnärens sista levnadsår. Bland dem finns, förutom *Kattresan*, bland annat också *Den gråtande Psyke* och *En kärlekssaga* samt orientaliskt inspirerade bildsviter, som *Ben Onis dröm* och *Kalifens guldfågel*, berättar Mats Malm.

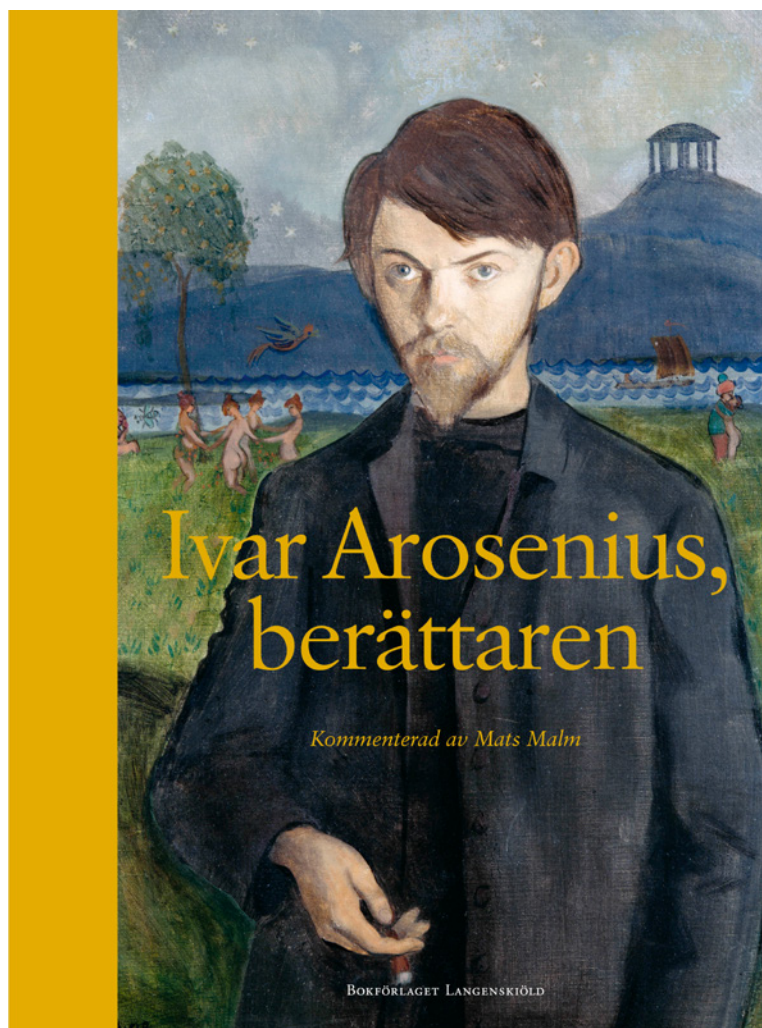
– **De sista åren** stadgade sig Arosenius och intog rollen av ansvarstagande make och far. Tillsammans med Eva och Lillan flyttade han till ett litet hus i Älvängen. Som flera andra av dåtidens konstnärer använde han sitt hem för att iscensätta sitt konstnärskap, men gjorde det på sitt eget sätt, med hustrun och Lillan i centrum. I målningar från den här tiden är perspektivet ofta det förundrade barnets, som i den välkända *Flickan och ljuset*. I andra fall är konstnären med som en frånvaro, som i *Madonna* där Eva och Lillan sitter vid ett bord medan hans egen stol står tom.

Den förändrade självuppfattningen syns också i självporträttet från 1908 där Ivar Arosenius framställer sig som en stabil medborgare och familjefar.

– Den allmänna bilden av Arosenius som en bohemisk outsider gäller alltså bara ungdomstiden. Många år efter hans död förklarade exempelvis hustrun Eva att Ivar var den allvarligaste människa hon känt. Han hade en orubblig tro på sin konst och led varken av depressioner eller dödsskräck, berättade hon.

Det sista kapitlet i *Ivar Arosenius, berättaren* består av en manuskriptbok som tidigare aldrig publicerats. Den innehåller små visor, korta sagor och en bön för ”matgäster vid lifvets bord”.

Ivar Arosenius var en oerhört produktiv konstnär som spred ut sina verk till höger och vänster. Den största samlingen målningar finns på Göteborgs konstmuseum och på Nationalmuseum men många verk finns också på andra håll,

även hos privatpersoner, berättar Mats Malm.

– UB:s Aroseniusarkiv är en riktig klenod och en stolthet för GU. Det innehåller bland annat manuskriptböcker, brev, utställningskataloger, fotografier och en stor mängd tidningsurklipp. Det kom till stånd tack vare Lillans barnbarn, Astrid Torstensson, och UB:s Anders Larsson. Men min bok hade inte blivit till utan samarbete med engagerade personer inom Aroseniusprojektet vid Göteborgs forskningsinfrastruktur för digitala humaniora (GRIDH). Projektet går ut på att skapa en plattform med material av och om Arosenius. Samlingen kan vem som helst ösa ur och på så sätt hitta andra intressanta aspekter av konstnären än just de som jag lyfter fram i min bok.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: Den rikt illustrerade boken *Ivar Arosenius, berättaren* är skriven av Mats Malm, professor i litteraturvetenskap, föreståndare för Litteraturbanken samt Svenska Akademiens ständige sekreterare. Boken bygger på Aroseniusprojektet, se information på nästa uppslag. Ivar Arosenius (1878–1909) var en svensk målare och bilderboks författare. Det digitala Aroseniusarkivet finns här: <https://aroseniusarkivet.dh.gu.se>.

Blickar in i konstnärens hem

Under de sista åren av hans liv var hemmet i Älvängen centralt för konstnären Ivar Arosenius. Det var här han fann sina motiv, målade och också ofta visade sina verk.

Huset revs 1973 men finns ändå kvar. En del av det stora Aroseniusprojektet handlar nämligen om att digitalt återskapa huset och öppna dess dörrar för allmänheten.

Aroseniusprojektet går ut på att tillgängliggöra allt material om Ivar Arosenius som finns på UB, Göteborgs konstmuseum och Nationalmuseum, men också på andra håll, förklarar Dick Claesson, huvudredaktör för Litteraturbanken och sedan nio år engagerad i projektet.

- Det gäller brev, dagboksanteckningar, foton, skisser samt förstås de färdiga målningarna. När en konstnärs verk visas, exempelvis på museum, gör man vanligen ett urval. Men i detta projekt har ambitionen varit att visa allt material så att forskare och allmänhet själva kan bestämma vad de vill fokusera på.

Projektets hemsida är tänkt att vara så enkel som möjligt att botanisera på.

– **Besökaren ska inte** ens behöva använda sökfältet utan kan skrolla bland bilderna och klicka på det som verkar intressant. Bilderna går att vrida och zooma in på och dessutom ladda ner. När man klickat på en bild visas också ett galleri med relaterade verk att studera vidare. Med ytterligare ett klick får man fram bildens storlek i relation till de övriga i galleriet.

Under knappt två år, innan Ivar Arosenius gick bort på den 2 januari 1909, bodde han med hustrun Eva och dottern

Bilder från köket.

Lillan i ett litet hus i Älvängen. Huset revs för 50 år sedan. En sidodel av det stora Aroseniusprojektet har därför varit att rekonstruera hemmet utifrån målningar, teckningar, foton samt minnen från släkt och vänner och andra personer som senare bott i huset. Att med utgångspunkt från ibland ganska motsägelsefulla data skapa en bild av ett förlorat hem kan liknas vid en palimpsest eller ett slags kolage av fragment, menar Jonathan Westin, biträdande föreståndare för GRIDH.

- Vi har jagat dokument över Arose-
nius hem, intervjuat både familjemed-
lemmar och andra och letat foton. Vi har
jämfört olika målningar med varandra
och också med foton för att ta reda på
både hur själva huset såg ut, vilka inven-
tarier som fanns och hur de var place-
rade. Vi vet exempelvis att den ljustake

»Eftersom vi kunde fastställa storleken på ölburken kunde jag förvandla den till en digital måttstock med vilken rörspisens dimensioner kunde beräknas.«

JONATHAN WESTIN

Olika och ibland motsägelsefulla källor ligger till grund för bilderna.

som Lillan blickar upp mot i den kända målningen *Flickan och ljuset*, verkligen existerade, eftersom samma ljusstake finns på foton på den döde Arosenius. Vi vet också att rörspisen som ljusstaken står på har funnits i verkligheten. I andra konstverk är den prydd med en fågel som Arosenius kanske helt enkelt tecknat med ett kolstycke och sedan suddat bort. Men det finns också verk där konstnären målat exempelvis ett fönster som vi vet inte fanns i verkligheten.

Vissa frågetecken har rätats ut under projektets gång. Var fanns exempelvis ladan och dasset där Arosenius målat nidsbilder av sina konstnärliga fiender?

- Några korniga flygfoton från 1930-talet samt en skugga på en bild där familjen sitter framför husets trappa

Solljus på en grön schäslong.

gav gåtans svar. Ladan låg inte där våra informanter påstått utan en bit utanför trädgården.

Andra problem har fått förklaringar när forskarna besökt platsen där huset en gång stått, berättar Dick Claésson.

- Vi har varit där åtskilliga gånger för att göra växtinventeringar och jämföra dagens landskap med hur det var för hundra år sedan. Men en försvårande omständighet är att huset byggdes om två gånger under Arosenius tid. Vissa rum existerade inte samtidigt, och vid någon tidpunkt fick övervåningen en kattvind. Det är alltså ett hem i ständig förvandling vi rekonstruerat där inte bara föremål utan även väggar flyttats.

För att få rätt proportioner på både hus och inventarier har Jonathan Westin använt digital teknik.

- Det finns en psyko-fysisk aspekt av både konst och minnen som innebär att vi gärna förstorar sådant som är viktigt för oss, exempelvis en barnkammare eller ett kök. För att ta reda på den verkliga storleken på rum och inventarier har jag använt olika metoder. Ett exempel är när vi hittade ett foto från 1970-talet på salongens rörspis med en ölburk placerad i öppningen. Eftersom vi kunde fastställa storleken på ölburken kunde jag förvandla den till en digital måttstock med vilken rörspisens dimensioner kunde beräknas.

Det idoga arbetet med Arosenius hem har resulterat i appen *Dockhemmet*. Men forskarna har också samlat sitt material i en diger bok på 700 sidor där varje rum får sin egen presentation, berättar Dick Claésson.

- Vi skulle gärna se att boken kom i alla människors händer. Vi har dock bara möjlighet att trycka en mindre upplaga som tyvärr inte är till salu i bokhandeln.

Text: **Eva Lundgren**

Foton ur Jonathan Westins och Dick Claéssons kommande bok.

Fakta: Aroseniusprojektet är ett samarbete mellan Göteborgs forskningsinfrastruktur för digitala humaniora (GRIDH), Göteborgs universitet, Göteborgs universitetsbibliotek, Nationalmuseum, Göteborgs konstmuseum, Litteraturbanken och forskare vid Göteborgs universitet. Finansierare är Riksbankens Jubileumsfond och Kungl. Vitterhetsakademien.

Det digitala Aroseniusarkivet finns här: <https://aroseniusarkivet.dh.gu.se>.

Utvecklingen inom AI – är den pålitlig?

Att diskutera ChatGPTs förmåga att fuska på tentor och ta våra jobb i framtiden är att skumma på ytan. Istället borde vi betrakta AI-tekniken med samma ögon som ett kärnvapenhot, menar Olle Häggström, professor i matematisk statistik. Han är inte ensam om att varna för mänsklighetens undergång men långt ifrån alla håller med om riskerna.

Det öppna brevet väckte stor uppmärksamhet för några månader sedan. Nästan två tusen forskare och stora namn inom teknikbranschen gick tillsammans ut och påtalade riskerna med artificiell intelligens. Kravet de ställde var ett uppehåll på sex månader i träningen av de allra största AI-modellerna.

När GU Journalen pratade med Olle Häggström i slutet av mars, kort efter att brevet hade släppts, berättade han att han aldrig tvekade på att skriva under.

- Men det räcker förstås inte med en paus. Förhoppningen var att dra uppmärksamhet till frågan och att övertyga rätt personer om att sluta utveckla AI-systemen så att lagstiftningen har en chans att hinna i kapp, säger han.

Sedan dess har debatten varit intensiv på sociala medier och tidningarnas debattsidor. Nu senast hävdade Max Tegmark, fysikprofessor vid Massachusetts Institute of Technology, att hälften av alla AI-forskare uppskattar att risken för att AI ska orsaka mänsklighetens undergång är ungefär 10 procent. Hans artikel i Time Magazine fick stort genomslag - men också mothugg. Bland annat kritiserades undersökningen för att vara för liten och ovetenskaplig för att vara relevant.

Men Max Tegmark är inte den enda som trycker på larmklockan. Olle Häggström hänvisar till den amerikanska

AI-forskaren, Eliezer Yudkowsky, som i en artikel i Time Magazine också varnar för jordens undergång.

- Han skrev inte ens på det öppna brevet eftersom han ansåg att det underskattade allvaret i situationen. Enligt Yudkowsky är det mest sannolika resultatet av att bygga en övermänsklig AI att alla på jorden dör, säger Olle Häggström.

Det är förstås den omdiskuterade ChatGPTn som fört upp den laddade frågan på agendan. Open AI:s avancerade språkmodeller har både beundrats och kritiserats för sin förmåga att producera texter och resonemang som liknar en

»Han skrev inte ens på det öppna brevet eftersom han ansåg att det underskattade allvaret i situationen.«

OLLE HÄGGSTRÖM

människas. Frågan som delar forskarna är om ChatGPT bara ska betraktas som en rudimentär språkrobot eller om den är ett tecken på en långt mer skrämmande utveckling. De mest pessimistiska forskarna menar att maskinerna redan klarar av att "tänka" på egen hand och att det är en tidsfråga innan de överglänser de mänskliga förmågorna.

- Det finns redan exempel på att den djupt därinne förstår resonemang och kan dra egna slutsatser, säger Olle Häggström.

När tekniken väl har nått AGI-nivå, artificiell generell intelligens, finns det inte längre någon återvändo, menar han. Om vi i det läget inte lyckas tämja maskinerna, så kallad AI alignment, riskerar de att bli brutala och självgående och ta över människans plats i näringskedjan. Världen, som vi känner den, kommer att vara förbi.

- Det kan hända att AGI ligger 20-30 år

framåt i tiden. Det kanske finns dolda begränsningar som vi inte känner till. Men det mest troliga är att det händer inom ett decennium eller till och med nästa år.

Olle Häggström har beskyllts för att bedriva skrämselpropaganda, bland annat i ett debattinlägg i GP. En av författarna var **Moa Johansson**,

docent vid Data Science och AI vid Chalmers och Göteborgs universitet.

- ChatGPT är ett imponerande system, men är inte i närheten av generell intelligens. Språkmodeller är inte heller, som vissa tror, medvetna på något sätt. Det finns inga vetenskapliga belägg som tyder på att de vill ta människans plats, säger hon.

Att robotarna upplevs så pass vassa beror bland annat på att en massa personer, vanligtvis i låglöneländer, har anställts för att träna modellen. Genom att människor har interagerat med modellen och bedömt svaren den levererar som bra eller mindre bra har ännu mer data samlats in. Den har i sin tur använts för att träna modellen att lära sig vad människor upplever som bra eller dålig respons.

- ChatGPT fungerar bra för att den tränats på sådana oerhörda datamängder, inte bara ren text, utan även data om mänskliga preferenser, säger Moa Johansson.

Enligt henne är det viktigt att minska mystiken om hur modellerna fungerar. Dagens språkmodeller består av ett stort neuralt nätverk där utvecklarna stoppar in text och maskinen gör sannolikhetsberäkningar. Utifrån informationen kan den sen generera sammanhängande text, dikter, uppsatser historier, men även bilder och programkoder. Det är fantastisk teknologi, men den är inte besjälad på något sätt, menar Moa Johansson.

- Vi är vana vid att se ett medvetande i alla möjliga maskiner - robotdamm-sugare, gräsklippare och laptoppar.

Där Olle Häggström ser en katastrof, ser Moa Johansson en gräns. Enligt henne finns det ingen överhängande risk för mänsklighetens utplåning på grund av språkmodellerna, hur stora de än blir.

- Bara för att man skalar upp ett neuralt nätverk är det inte givet att det utvecklar superintelligens, säger hon.

Enligt Moa Johansson, och många andra AI-forskare, bör vi istället fokusera mer på närliggande utmaningar. Risken för fejkad information har till exempel ökat med ChatGPT och den som vill skicka ut scam och spam har fått gyllene möjligheter. Även de som vill driva politiska påverkanskampanjer har fått ett slipat verktyg. Språkmodellerna kan hjälpa till med att författa anpassade texter med rätt tonläge till rätt målgrupp. Moa Johansson menar att det är den utvecklingen vi behöver vara vaksamma på.

- Ur hållbarhetssynpunkt är det heller inte bra. Det går åt otroligt mycket energi att köra de här maskinerna, säger hon.

Något som forskarna ändå är överens

om är att det krävs lagstiftning för att styra AI-utvecklingen. Den nya EU-förordningen, AI Act, som är den första i sitt slag, ska reglera användandet av AI som teknologi, men den är lagmässigt komplicerad och beslutet dröjer.

- Lagstiftning är viktig och behövs. Dessutom behöver techföretagen ta ansvar för sina produkter och hur de samlar in sin träningsdata, tycker Moa Johansson.

Olle Häggström vill se mycket mer drastiska åtgärder. Han instämmer i AI-forskaren Eliezer Yudkowskys krav på en internationell överenskommelse som helt förbjuder den här typen av forskning tills vidare. Den behöver också ha lika strikta ramar som reglerna kring kärnvapenspridning, eftersom hotet är minst lika stort.

- Regleringen går så långsamt att AI Act är förlegad redan innan den trätt i kraft. Den hade varit tändlös mot OpenAI:s GPT-modeller även om USA hade varit ett EU-land. Denna långsamhet gör

att vi behöver jobba med andra parallella spår utöver reglering, säger han.

Det gemensamma brevet som publicerades på sajten Future of Life Institute och Eliezer Yudkowskys utspel i Time Magazine ser han som steg i rätt riktning. Genom att bygga upp konsensus i frågan kan forskarna förhoppningsvis påverka företagskulturen i AI-företagen. Och att frågan överhuvudtaget har kommit upp på bordet ser han som en liten ljusning på den, i hans tycke, dystra himlen.

Debatten fortsätter att vara intensiv både i forskarsamhället och i medierna. Både Olle Häggström och Moa Johansson säger att de aldrig har pratat med så många journalister som nu.

- AI-katastrofen kan mycket väl ligga runt hörnet och om vi ska lyckas avvärja den måste vi sluta stoppa huvudet i sanden, säger Olle Häggström.

Text: **Lotta Engelbrektson**

Foto: **Johan Wingborg**

Hur ser en professorsstol ut?

Text: Eva Lundgren Porträttfoton: Allan Eriksson Foto: Johan Wingborg

Ewa-Lena Bratt, professor i omvårdnad med inriktning mot vård i samband med akuta och kritiska tillstånd:

– Om jag skulle rita en professorsstol skulle det vara en riktigt vacker stol, gärna i röd sammet med gyllene karmar.

Nir Piterman, professor i datavetenskap:

– Hmm, jag har en ganska bekväm skrivbordsstol. Men jag föredrar att stå så min stol kunde nog användas mer.

Sara Landström, professor i psykologi:

– En professorsstol är otroligt mjuk. Det finns också en pall så att man kan lägga upp fötterna, ha datorn i knät och jobba tillbakalutad. Ergonomin är ganska åsidosatt.

Svetlana Lajic Näreskog, professor i pediatrik:

– En professorsstol måste vara bekväm men också så hög att man får plats med en låda under. Där finns svar på alla frågor: om någon undrar något, vad som helst, kikar man snabbt ner i lådan så finns förklaringen där.

Mikael Hilmerström, professor i företags-ekonomi, särskilt internationellt företagande:

– Efter att ha suttit igenom en 2,5 timmar lång professorsinstallation får jag väl säga att en professorsstol är hård – mycket hård.

Gisela Brändén, professor i membran-proteins struktur, funktion och dynamik:

– Ordet professorsstol får mig att tänka på en ståtlig stol i trä bakom ett stort mörkt skrivbord. Men en mer modern bild är mer dynamisk, där professorn hoppar mellan sina olika stolar i mötesrum, vid skrivbordet eller i labbet.

Joachim Sturve, professor i ekotoxikologi:

– Jag har min professorsstol hemma, det är en bekväm, mossgrön öronlappsfatölj.

Andrei Chagin, professor i molekylär medicin:

– Mitt intryck hittills är att en professorsstol närmast kan liknas vid den där järntronen i *Game of Thrones*. Den är obekväm och riskabel men åtråvärd och ger makt.

John Fletcher, professor i analytisk kemi:

– Min skrivbordsstol liknar inget annat. Den har hjul så att jag kan åka runt och är röd för att dölja alla blodiga experiment.

Fakta: Årets professorsinstallation hölls i Konserthuset den 12 maj. 49 professorer installerades, 6 adjungerade professorer och 2 gästprofessorer välkomnades. Dessutom hedrades 5 excellenta lärare och 14 pedagogiska pristagare.

Förutom rektors hälsningstal, talade också

Lina Eriksson, professor i statsvetenskap, och Emil Berglind, vice ordförande för Göteborgs universitets studentkårer.

Studenter från Högskolan för scen och musik, Göteborg Brasskvintett samt Stella Academica stod för de musikaliska inslagen.

Den svenska finansieringen av högre utbildning en katastrof

Jag läste nyligen Sveriges Förenade Studentkårers rapport *Den dolda kostnaden: Urholkningens konsekvenser för utbildningens kvalitet*. Den påpekar bland annat att en av de främsta faktorerna som bidrar till kvalitetsförsämring inom högre utbildning är regeringens finansieringssystem, särskilt produktivetsavdraget. Många av mina kollegor instämmer helt i denna observation, men det är ingen ny fråga, och det faktum att problemet inte bemötts på ett tillfredsställande sätt är en besvikelse.

Det svenska utbildningssystemet har kritiserats i många år, med universitetsanställda som upprepade gånger pekat på de grundläggande bristerna i dess struktur. Systemet, inspirerat av new public management (NPM), är bättre lämpat för vinstdrivande företag. Dess implementering inom akademien är ett förbryllande exempel på oförståelse om verksamhetens mål. Dessutom har förändringen mot en mer vertikal universitetsledningsmodell gjort det svårt att hantera dessa problem, eftersom kommunikationen huvudsakligen flödar nedåt, och öppna och kritiska diskussioner har svårt att nå högre nivåer.

Sveriges nuvarande resursfördelningssystem för universitet, som infördes 1993, inspirerades av NPM-modellen. Det syftade till att främja effektivitet, konkurrens och kunddrivna tjänster genom att koppla finansiering till två prestationsfaktorer: antalet högskolepoäng (hp) i relation till studentregistrering (HST) och den "jus-

terade" finansiering efter produktivetsavdraget (HPR), vilket beräknas baserat på hp som uppnåtts av studenter för godkända betyg, det vill säga att finansiering dras tillbaka för studenter som inte får godkänt. Förespråkare för NPM-modellen har förbisett det faktum att svenska universitet inte är vinstdrivande, våra "produkter" är inte materiella varor som säljs på marknaden. Vi producerar något mer abstrakt men mer värdefullt: en bättre utbildad och kritiskt tänkande befolkning med den nya kunskap, kompetens och erfarenhet som erhållits genom utbildning.

Runt 2010, under ledning av Pam Fredman och dåvarande universitetsstyrelseordförande, den svenske affärsmannen och miljardären Carl Bennet, omstrukturerade GU bland annat humaniora, vilket förstärkte en vertikal ledningsstruktur som efterliknade hierarkisk kontroll typisk för vinstdrivna industrier. Sedan dess har institutionsledningens roll övergått till att verkställa direktiv uppifrån, ofta genom att förbise eller avfärda kommunikation från studenter och lärare som direkt upplever systemets brister. Svar på kritik reflekterar ofta en syn på systemet som vore det en naturlag likt gravitation; det finns inget någon kan göra. Denna toppstyrd inställning kväver konstruktiv feedback och förhindrar positiv förändring, vilket fångar lärare och forskare i ett tillstånd av "funktionell dumhet" där de måste ignorera systemets brister och acceptera en cykel av otillräckliga resurser och sjunkande kvalitet.

Som jag ser det är den mest illa genomtänkta aspekten av fördelningssystemet det så kallade "produktivetsavdraget", som använder studenternas godkända/underkända resultat som det enda måttet på framgång.

För det första kan lärarnas insatser inte enbart utvärderas utifrån godkända/underkända resultat. De kan investera betydande tid i att hjälpa studenter, som även kan misslyckas på grund av personliga, ekonomiska eller hälsorelaterade problem vilket inte har något att göra med kvaliteten på undervisningen eller det stöd de får. Genom att knyta finansiering till underkända resultat straffar incitamentssystemet orättvist institutioner för faktorer som ligger utanför deras kontroll och betraktar tiden som ägnas åt att hjälpa studenter som bortkastad om det inte säkert leder till godkända betyg.

Ett system som knyter finansiering till godkända/underkända resultat skapar incitament för institutioner att sänka akademiska normer eller blåsa upp betyg för att säkra finansiering, vilket minskar den totala utbildningskvaliteten. Ett sådant system uppmuntrar institutioner att prioritera dessa mått på bekostnad av andra viktiga aspekter av utbildningen, såsom kritiskt tänkande, kreativitet och personlig utveckling. Personalen uppmuntras att följa en överlevnadsstrategi av typen "good enough" snarare än att sträva efter excellens.

Dessutom är vissa ämnen ständigt i skuld på grund av det bristfälliga resursför-

delningssystemet samt en växande grupp administratörer som personalkategori. Lärare belastas dessutom också med ökat administrativt ansvar och hålls ansvariga för budgetproblem som till stor del orsakas av produktivetsavdraget och behovet att bekosta en tungrodd administration. Följaktligen hamnar undervisningens kvalitet i skymundan för administrativa arbetsuppgifter och strävan efter att skära ner på kostnader i budgetens namn.

Det svenska högre utbildningssystemets finansieringsfördelning, baserad på NPM-modellen, har påverkat utbildningens kvalitet negativt. Den vertikala ledningsstrukturen har ytterligare förvärrat situationen genom att försvåra kommunikation nedifrån och upp, minska kollegialt beslutsfattande och därmed förhindra positiv förändring. Det är dags för dem som har ansvaret att omvärdera det nuvarande systemet, lyssna på den undervisande personalens och studenternas kritik och genomföra förändringar som prioriterar det verkliga uppdraget för högre utbildning: att tillhandahålla högkvalitativ utbildning som förbereder studenter för deras framtida karriärer och bidrar till långsiktig kunskapsförsörjning för samhället.

Joe Trotta, docent i engelsk språkvetenskap (excellent lärare)

Har näringslivet kapat forskningspolitiken?

Läser man de senaste decenniernas forskningspropositioner låter det så. Redan deras titlar vittnar om att forskningspolitiken går ut på att styra forskningen mot större ekonomisk nytta. *Ett lyft för forskning och innovation* (2008) och *Forskning och innovation* (2012) och *Stärkt konkurrenskraft* (2016) är några exempel.

Idén att forskning och högre utbildning ska stärka det svenska näringslivet då ökad tillväxt leder till allmänt välbefinnande och belåtenhet är inte ny. Till skillnad från vad många tror är den till och med äldre än 1990-talets new public management. Åren efter andra världskriget fick den sitt stora internationella genombrott.

I Sverige förknippas denna tid med föreställningen om "ideologiernas död". Kampen mellan olika ideologiskt grundade politiska ståndpunkter tycktes överspelad. Den moderna samhällsordningen som exemplifieras av västvärlden i allmänhet och det amerikanska konsumtionssamhället i synnerhet framstod som det enda rimliga alternativet. Med hjälp av forskning och tekniska innovationer skulle man från och med nu effektivisera, optimera och utveckla, och på så sätt öka både konkurrenskraften och välfärden. Det var under denna period, och för detta syfte, som vetenskaplig forskning blev ett centralt samhällsintresse, det samma gäller skapandet av ett effektivt och ändamålsenligt utbildningssystem.

I den senaste svenska forskningspropositionen *Forskning, frihet, framtid - kunskap och innovation för Sverige* (2020) presenterades det återigen som en självklarhet att politiken handlar om

att "förstärka och tydliggöra högskolans ansvar för samverkan" (med näringslivet). Det uttalade målet för den svenska forskningspolitiken är "att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer", där forskning och högre utbildning leder till "näringslivets konkurrenskraft". Forskning beskrivs som en "investering" som syftar till att skapa "jobb och hållbar tillväxt i hela landet".

Det livslånga lärandet som svenska studenter ska ägna sig åt handlar enligt samma politik om att skaffa "den kompetens som efterfrågas" (av näringslivet). Enligt propositionen är det högskolepolitikens "syfte att tillgodose arbetsmarknadens behov av högskoleutbildad kompetens i hela landet". Regeringen investerar i digitala verktyg för att underlätta "för olika aktörer i utbildningssystemet att förstå näringslivets kompetensbehov" och att utveckla utbildningarnas innehåll därefter.

Att den näringslivsvänliga forskningspolitiken betraktas som en självklarhet snarare än politisk styrning framgår av det faktum att regeringen i samma forskningsproposition säger sig "främja och värna akademisk frihet i högskolans verksamhet".

Vad är problemet?

Problemet är den blandning av naivitet och självbedrägeri med vilken universiteten underordnar sig detta tänkande. Eller är det så att rektorer, professorer, lektorer och studenter tycker det är i sin ordning att forskning och högre utbildning styrs av näringslivets behov? Vi undrar, eftersom vi inte hör några protester.

Självklart är det inte möjligt att försvara "akademisk frihet" med en forskningspolitik som använder finansiering som styrmedel för att effektivisera produktionen av kunskaper som tjänar en tillväxtorienterad och utvecklingsfokuserad samhällsvision. Forskningen som produceras och den högre utbildning som förmedlas i ett sådant system är inte oberoende utan ett redskap för just den kapitalistiska och progressiva politik som motiverar dess finansiering.

Forskningspropositionen

gör ingen hemlighet av att "akademisk frihet" tjänar ekonomiska intressen. "Fri forskning står inte i motsatsförhållande till tillämpad forskning och innovation", betonas det där. "Resultat från den fria forskningen kan leda till tillämpningar och innovation. Starka fria forsknings- och utbildningsmiljöer attraherar även samarbeten och samverkan med näringslivet." Fri forskning förväntas inte vara kritisk mot det kapitalistiska projektet. Anledningen till att viss frihet behövs är helt enkelt att det kan vara svårt att förutsäga allt som kan bli till en konkurrensfördel i framtiden. "Ett framtida hot eller problem kan uppkomma där det inte kunnat förutspås. Regeringen anser därför att det är angeläget att stärka den fria forskningen."

Ordet "kritik" förekommer 3 gånger i propositionen och ordet "kritisk" 17 gånger. En sökning efter "näringsliv" ger 115 träffar.

Ordet "kritisk" förknippas med problem i andra länder.

"I många länder är demokratin och det öppna samhället

på reträtt och universitets och högskolors roll som en självständig och kritiskt reflekterande kraft i samhället är hotad, liksom möjligheten att fritt utforma forskning och utbildning."

I Sverige kan sådana hot "tyckas avlägsna". "Näringslivet" står i centrum i Sverige. "Sverige behöver därför fortsätta satsningar på utbildning, forskning och innovation för att utveckla vårt samhälle och näringsliv och skapa fler jobb i hela landet."

Vad är lösningen?

Lösningen är att låta näringslivet sköta sig självt, inte serva det med statligt finansierad forskning, inte serva det med statligt utbildad arbetskraft, inte förvänta sig att näringslivet ska bidra varken till samhällsutveckling, digitalisering eller omställning - men tacksamt glädjas åt det som näringslivet ändå av egen maskin tillför.

Befriad från den börda som det innebär för staten att tjäna näringslivets väl, kan den rikta fokus mot allt det som näringslivet varken kan eller bör ägna sig åt, att främja demokratin till exempel, att göra samhället mer jämlikt och rättvist eller upprätthålla en levande och initierad reflektion kring vad vi egentligen håller på med. Detta sista skulle förslagsvis universiteten kunna ägna sig åt.

Susanne Dodillet/Sverker Lundin, universitetslektorer i pedagogik

Vad gör vi med alla våra masteruppsatser?

Universitet har som bekant tre uppgifter: undervisning, forskning och interaktion med det omgivande samhället, det vi brukar kalla "tredje uppgiften". Jag har alltid intresserat mig för det sistnämnda, har bland annat engagerat mig i ett radioprogram (Alltinget) där vi svarat på lyssnarfrågor. Har också ett par gånger per år skrivit krönikor i Sahlgrenska akademins webbtidning Akademiliv, ett sätt för mig att dela med mig av mitt brokiga liv i de spännande gräns-landen mellan sjukvård och universitet.

Jag gillar att handleda uppsatser på masternivå för läkarstudenter, och väljer då gärna ämnen som ligger litet utanför dem som är föremål för de etablerade forskningsgruppernas uppmärksamhet. Läkarstudenterna får idag i huvudsak lära sig kvantitativ vetenskaplig metodik, en metodik som bygger på hypotesen att det finns något slags "typpatient" och där man försöker få bort variationen med hjälp av olika statistiska metoder. Men ett långt lärarliv har lärt mig att många viktiga frågor är betydligt mer komplicerade än så. Det finns ofta ingen "typpatient", det är just variationen (den man trollar bort med statistik) som är det intressanta! Jag väljer därför numera gärna projekt där man arbetar med kvalitativ metod, med intervjuer med öppna frågor följda av systematisk textkondensering. Man letar efter variation, istället för att "trolla bort den"!

Nu till saken: vi har tidigare haft som policy att publicera godkända uppsatser i universitetsbibliotekets portal GUPEA, där de blir citer- och

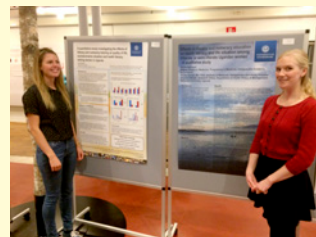
sökbara. Är vi ensamma om detta? Nej, men hur många som publiceras varierar enormt mellan institutioner och fakulteter! Vid sökning för en vecka sedan hittade jag 4 423 masteruppsatser på GUPEA. 40 procent av dessa kom från Samhällsvetenskapliga fakulteten, övriga fakulteter stod vardera i storleksordningen 10 procent av produktionen. Sahlgrenska akademien representerades av 444 masteruppsatser.

Men: nu har kursledningen på examensarbetet, med stöd av ett i stort sett enigt handledarkollegium, beslutat att inte längre använda GUPEA som portal. Hur det ska bli istället är oklart, eventuellt ska vi bygga upp en egen portal. Jag tycker detta är djupt olyckligt och vill därför med denna lilla krönika slå ett slag för ökad, inte minskad, publicering av masteruppsatser på GUPEA. Jag har varit inne och sökt en del på GUPEA, och anser att UB:s sökfunktion i databasen bör förbättras. Har ibland till och med haft svårigheter att hitta egna uppsatser som jag vet ska ligga där.

Hur ser nu dessa litet udda masteruppsatser ut som inte lämpar sig för publikation i referentgranskade vetenskapliga tidskrifter? Jag ska försöka att kort förklara hur systemet för val och examination av masteruppsatser fungerar på läkarprogrammet. Vi kallar det projektarbeten (en termins heltidsstudier på avancerad nivå), för i stort sett ingen student väljer att ta ut någon masterexamen. Valet av ämne sker genom att motiverade handledare lägger ut förslag på lämpliga projekt på

en projektportal, och studenterna väljer sedan projekt de är intresserade av genom att ta kontakt med den tilltänkta handledaren. Om kontakten utfaller positivt skriver man ett "letter of intent" som signeras av student och handledare. Ämnets relevans överprövas i princip aldrig av kursledningen, det man fokuserar på vid granskningen är genomförbarhet.

Systemet brukar som regel fungera. De flesta studenter hittar en lämplig handledare antingen genom personkontakt under det rullande kursprogrammet, eller via projektportalen. Enstaka studenter brukar behöva hjälp för att hitta projekt.

Stolta läkarstudenter framför poster.

Varje termin gör ett par dussin studenter sina projektarbeten utomlands, som regel i låginkomstländer. Här krävs stipendiefinansiering av merkostnader för resa och logi, vilket genererar en del merarbete med ansökningar. Det måste också finnas en trovärdig utländsk handledare på plats som också får ett driftsbidrag till sin enhet för att kunna genomföra handledningsuppdraget.

Jag ska nu försöka illustrera mitt synsätt att masteruppsatser inte bara ska betraktas som "undervisningsmaterial" genom att ge några något

udda uppsatsämnen jag själv varit eller är huvudhandledare för. Det blir som ni kommer att märka en brokig samling.

Vi börjar härhemma. En student försökte reda ut vilka situationer som genererar etisk stress hos vårdpersonalen på SU. Huvudfynd: icke-genomförda brytpunktsamtal, personalen tvingades fortsätta med vård som upplevdes som meningslös! Läkarna gjorde helt enkelt inte sitt jobb!

Sahlgrenska akademien har genom åren haft en hel del kontakter med Nepal och jag har haft en hel del projekt där. En student åkte till Nepal och studerade mekanismerna bakom "brain drain" i glesbygdssjukvården, det vill säga varför färdigutbildade läkare hela tiden söker sig till storstäder eller väljer att emigrera. Huvudfynd: det handlade inte i första hand om pengar. Problemet var att övriga familjen inklusive barnen inte bedömdes kunna få en meningsfull tillvaro om maken hela tiden jobbade, som ju är fallet på små bergssjukhus. Bristande möjligheter för skolgång oroadet mycket.

Vi fortsätter i Nepal: två studenter studerade hur man använder så kallade female community health volunteers (FCHV) ute i byarna i Nepal. FCHVs är sjukvårdens sista utpost, det är i princip bybor som får en mycket kort sjukvårdsutbildning och sedan hjälper till med allmän hälsorådgivning och då särskilt vad gäller mödravård och näringstillförsel till barnen. Huvudfynd: systemet fungerar bra och är mycket uppskattat.

Mer Nepal: tre studenter

kartlade ledningssystem, bemanningsstruktur och medicinska resultat på ett litet bergssjukhus i Gurkha-distriktet i Nepal (<https://akademiliv.se/2014/10/21418/>). Huvudfynd: de gör en massa saker som man i Sverige gör på specialiserade enheter. Kvaliteten är invägt förutsättningsarna bra, men det finns ett stort problem. Ständig dygnetrunt-tjänstgöring mal ned de ansvariga läkarna, de orkar helt enkelt inte! Ett system som gudskelov är stoppat i Sverige.

Utsikt från jourrummet Ampipul, det lilla bergssjukhus där studenterna tillbringade två månader.

Nu byter vi land: två studenter åkte till Victoriasjön i Uganda och undersökte effekterna på hälsa och livskvalitet av att lära icke-läskunniga kvinnor som levde på att samla krill från sjön att läsa och räkna (<https://akademiliv.se/2017/12/45054/>). Huvudfynd: nyttan var mycket stor:

”Before I could read, my children were not allowed to play with the rich children. Now they play happily together!”

Byhövding med hustru.

Vidare med liknande frågeställning, men nu här hemma för gruppen illitterata kvinnor från Afrika finns ju även här!

En student gick därför vidare med att reda ut effekterna av att lära illitterata somaliska kvinnor att läsa. Vi frågade fyra grupper hur de mätte: kvinnor som påbörjat läskunnighetskursen, som lärt sig läsa, som knackar på dörren till det svenska utbildningssystemet och (ett fåtal) som lyckats få en högskoleutbildning. Huvudfynd: en märklig berg-och-dalbana mellan hopp och förtvivlan! De som mätte sämst var de som hade lärt sig läsa och räkna men ändå bara erbjöds städjobb! Och de faktorer vi hittade bland dem som lyckats ta sig igenom hela undervisningssystemet var en drivande pappa (”han var som en igel på dom”) och engelskkunskaper (”där var jag faktiskt bättre än läraren!”)(<https://akademiliv.se/2019/04/57304/>)

Vår fantastiska tolk, Radiya Mohamud.

Fortsättning här hemma: två studenter som skulle ha åkt till Nepal fick istället undersöka hur patienter med misstänkt postcovid upplevde sina sjukvårdskontakter. Huvudfynd: Resultaten var rätt förfärande, med allvarliga upplevda brister både vad gäller läkarnas attityder och kunskaper. 1/3 av patienterna upplevde sig närmast fientligt bemötta! (<https://akademiliv.se/2021/06/75089/>).

Samma tema, men nu pågående projekt: Patientupplevelse av läkarbesök när man kommer med det vi brukar kalla ”medicinskt oförklarade symptom”. Jag har valt fyra olika stora grupper där vi egentligen inte vet något om orsaken: funktionella magbesvär (IBS), ADHD hos vuxna, hjärntrötthet och utmatt-

ningssyndrom. Huvudfynd: Uppsatserna är inte godkända ännu men preliminärdata visar att missnöjet vad gäller kvaliteten på patientinformationen verkar vara utbrett. Sjukvårdens mjuka kärna är inte alltid så mjuk ...

Åter i Nepal: tre studenter har i vår varit på akutintaget på Tribhuvan University Teaching Hospital, det största universitetssjukhuset i Kathmandu (”deras Sahlgrenska”) och studerat handläggningen av tre vanliga allvarliga tillstånd: oklar medvetlöshet, misstänkt hjärnhinneinflammation och misstänkt blodförgiftning. Huvudfynd: Uppsatserna är inte godkända ännu men preliminärdata visar att hanteringen präglas av mycket generös antibiotikaförskrivning och trots detta, åtminstone vid blodförgiftning, mycket betydande dödlighet.

Och så till sist ett litet axplock ur höstens meny: tre studenter åker till Tribhuvan för att studera hur de hantlar hjärtinfarkter respektive stroke hos unga kvinnor. Det sistnämnda verkar märkligt nog vara rätt vanligt i Kathmandu. En student ska här hemma kartlägga patientupplevelsen vid konsultation på grund av utmattningssyndrom och en student ska skriva om hur ADHD-patienter upplever övergången från barn- till vuxensjukvård. Och en student med en bakgrund inom förskolepedagogiken ska titta på användningen av alternativ pedagogik vid konsultationer inom primärvården.

Varför gör jag det här? Inte för att få ytterligare meriter, jag är pensionerad och inte längre forskningsaktiv. Jag gör det helt enkelt för att jag tycker det är roligt att arbeta med duktiga studenter (de kan göra förbluffande mycket på några månader) och så ställer jag frågor där jag helt enkelt är intresserad av svaret! Jag har en relativt bred metodologisk kompetens, från hante-

ring av kontinuerliga variabler med t-test och variansanalys till intervjubaserade studier med systematisk textkondensering och kvalitativ metod. Jag anser att det är viktigt att åtminstone några av läkarstudenterna får en inblick i hantering av kategori- och ordinaldata (”dåligt-okej-bra-bättre-bäst”) och åtminstone någon insikt i kvalitativ metod (den undervisar det väldigt litet om på det ordinarie programmet).

Och jag hoppas förmedla följande läxa: Ju viktigare något är, desto svårare brukar det vara att mäta! Det som Jonna Bornemark kallar ”det omätbaras renässans”! (<https://akademiliv.se/2020/02/63464/>).

Det är min bestämda uppfattning att den här typen av uppsatser har ett värde utöver ”undervisningsmaterial” och på något sätt bör göras citerbara och sökbara! Som ni märker från den brokiga listan kan man på masternivå angripa viktiga frågor där det ibland inte finns något entydigt svar och som därför inte alltid kvalar in i den referentgranskade internationella litteraturen. Det blir ju på grund av den korta tid som står till förfogande svårt att veta om svaret verkligen är nej eller om det bara är en för liten studie. Men detta gör absolut inte arbetet värdelöst!

Så snälla, fortsätt publicera era masteruppsatser i GUPEA, om inte annat för att visa studenterna den respekt de så väl förtjänar! För detta är i alla sin bräcklighet små vetenskapliga studier, absolut inte bara ”undervisningsmaterial”!

Henrik Sjövall, professor emeritus i mag-tarmkanalens fysiologi och patofysiologi

CHIFFER

en historisk gåta

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

År 1575 försökte den tyskromerske kejsaren Maximilian II bli vald till polsk-litauisk kung. Sin valpropaganda förmedlade han via hemliga brev till litauiska och polska adelsmän. Breven är skrivna i chiffer vilket innebär att de inte gått att läsa förrän helt nyligen.

För dechiffringen står bland andra Michelle Waldispühl, verksam inom det unika tvärvetenskapliga projektet Decrypt.

Ett av de problem en forskare ställs inför som vill tyda ett dokument som är skrivet som chiffer är att lista ut vilket språk texten är på, förklarar Michelle Waldispühl, universitetslektor i tyska med historisk tyska som specialområde.

- Eftersom ordentliga stavningsregler först så småningom införts i olika språk kan äldre texter uppvisa mycket stavningsvariation, vilket ställer till det för den algoritm som ska försöka knäcka chiffret och tyda språket. Ett annat problem är att texterna ofta innehåller viss språkblandning, precis som när ungdomar idag stoppar in engelska uttryck när de talar svenska. När det gäller Maximilian-breven gissade vi först på italienska eller franska men texten visade sig vara på tyska, med inslag på latin.

Själva chiffret består av en blandning av astrologiska tecken, grekiska bokstäver och esoteriska symboler. För att kunna tyda texten måste tecknen först transkriberas till bokstäver som det dataprogram som forskargruppen använder kan tyda.

- Turligt nog är chiffret ett ganska enkelt substitutionschiffer där ett tecken motsvarar en eller i vissa fall två bokstäver. Det finns också mellanrum mellan

orden, vilket underlättar. Den hemliga diplomatin till trots blev Maximilian II dock aldrig polsk-litauisk kung, utan kronan gick istället till Stefan Báthory, furste av Transsylvanien.

I ett annat projekt har Michelle Waldispühl analyserat 15 brev som skickades under trettioåriga kriget från diplomaten Johan Adler Salvius till Axel Oxenstierna. Också här handlar det om ett substitutionschiffer som dock kompliceras av att varje bokstav motsvaras av flera olika sifferkombinationer.

- Även om chiffret är ganska enkelt tog det en del tid, både att skriva och tolka breven. När vi undersökte materialet såg vi att Salvius ibland chifferade bara några få ord, ibland längre textdelar; Oxenstierna, som skrev sina dechiffre-ringar mellan raderna, har ibland tolkat fel, vilket är lätt gjort.

I början av detta år gjorde några kollegor inom Decrypt världssensation, berättar Michelle Waldispühl.

- Under ledning av datavetaren George Lasry har de avkodat 57 brev som den skotska drottningen Maria Stuart, som satt fängslad i Tower, åren 1578 till 1584 skickade till den franske ambassadören i London. Historiker menar att detta är den viktigaste upptäckten om Maria Stuart på 100 år.

Chiffer och koder kan göras på många olika sätt. Ett av de ovanligare står den amerikanska flottan för, förklarar Michelle Waldispühl.

- Under slaget om Iwo Jima våren 1945 skapade personer ur den amerikanska ursprungsbefolkningen navajo en kod som byggde på deras skriftlösa språk, något som fick stor betydelse för den amerikanska segern.

När Decrypt startade 2019 fanns knappast någon tvärvetenskaplig forskning

eller några digitala metoder inom historisk kryptologi.

- Så projektet handlar verkligen om ett spännande och ovanligt område med stor potential att utvecklas, inte minst metodmässigt. Bland annat använder vi bildanalys för att transkribera handskrivna texter så att de kan läsas av en dator. Sedan tar vi hjälp av ett dekrypteringsverktyg för att testa oss fram till rätt nyckel. Min roll i projektet är att bidra med filologisk och språkvetenskaplig expertis, både till transkriberings- och dechiffreringsverktygen.

Decrypt-projektet har tre mål: Att samla in så mycket data om historiska chiffer som möjligt, att bygga upp ett tvärvetenskapligt nätverk inom historisk kryptologi, samt att vidareutveckla verktyg för att analysera och tillgängliggöra chiffren, inte bara för forskare utan även för allmänheten.

För att dechiffrera breven till Maximilian samarbetade Michelle Waldispühl bland annat med datavetaren Nils Kopal.

- Forskning om historiska koder och chiffer är ett utmärkt exempel på ett område som kräver kompetens från olika ämnen som språkvetenskap, historia, datalingsvistik och datavetenskap. Tvärvetenskap är roligt men också utmanande, inte minst för att olika discipliner har skilda traditioner när det gäller vilka och hur olika begrepp används. Bland det första vår forskningsledare, Beáta Megyesi, gjorde var därför att bringa ordning i våra begrepp för att undvika missuppfattningar.

Hur ska man då tänka om man själv vill skriva ett svärdechiffererat hemligt meddelande?

- Jag föreslår ett substitutionschiffer. De är ganska lätta att göra men kan kompliceras på olika sätt. Exempelvis

81 31 26 60 27 52 75

16 65 19 20 72 32

kan man skriva ihop orden istället för att ha mellanrum och låta flera symboler eller siffror representera samma bokstav eller ord. Om man dessutom har med tomma symboler som inte betyder något alls blir det extra svårt, tipsar Michelle Waldispühl.

Fakta: Databasen Decode innehåller en samling digitaliserade bilder av chiffrer och krypteringsnycklar samt metadatainformation om deras ursprung, transkription och eventuell chifferanalys eller kommentar. Alla poster är öppna för allmänheten att söka i.

Projektet *Decrypt: Decryption of historical manuscripts* finansieras av Vetenskapsrådet. Det är internationellt och tvärvetenskapligt med forskare från Sverige, Tyskland, Ungern och Spanien och spänner

Den kodade text Michelle håller upp använder samma chiffer som i *Salvius-breven*. Försök tyda texten – rätt lösning finns på sidan 21. Nyckeln finns också här: <https://de-crypt.org/decrypt-web/RecordsView/4126?showdetail=>

över historia, datalingsvistik, språkvetenskap och kryptoanalys. Forskningsledare är Beáta Megyesi, professor i datalingsvistik vid Uppsala universitet.

Mer information: www.de-crypt.org.

Världens mest svårtydda historiska chiffer? Kanske det i Voynichmanuskriptet, en bok från början av 1400-talet, skriven på ett okänt språk eller chiffer. Ingen har ännu lyckats tyda manuskriptet och det finns de som menar det handlar om en nonsenstext. Men intresset är så stort att det arrangeras konferenser enbart om denna text.

A	B	C	D	E	F
72	71	48	47	24	23
73	70	49	46	25	22
74	69	50	45	26	21
G	H	I	K	L	M
75	68	51	44	27	20
76	67	52	43	28	19
77	66	53	42	29	18
N	O	P	Q	R	S
78	65	54	41	30	17
79	64	55	40	31	16
80	63	56	39	32	15
T	V	W	X	Y	Z
81	62	57	38	33	14
82	61	58	37	34	13
83	60	59	36	35	12

Köp ut oljebolagen och rädda planeten!

Så skulle man kunna sammanfatta John Broomes föredrag under en workshop på Humanisten i början av juni. Arrangör var Forskargruppen för finansiell etik.

Att beskatta energi och utsläpp för att finansiera utvecklingen av gröna alternativ verkar vettigt, medgav John Broome, professor i moralfilosofi vid Oxford University.

- Ändå skulle de flesta av oss nog ha svårt att acceptera de skatter som verkligen borde till för att kompensera för utsläpp och miljöförstörelse. Jag själv är inte bättre: min son bor i Australien och självklart vill min fru och jag ha råd att hälsa på lite då och då.

För att lösa problemet presenterade John Broome ett radikalt förslag: Istället för skatter kan Världsbanken låna från framtida generationer för att investera i grön teknik och infrastruktur.

- Det innebär en win-win-situation: Vi som lever nu kan fortsätta konsumera utan alltför högt skattetryck. Den kommande generationen får visserligen betala för ett lån de själva inte orsakat men får i gengäld ta över en mycket hållbarare värld än vad som annars hade varit fallet.

Att vältra över vår tids konsumtionskostnader på barnbarnen låter lite ojuste, medgav John Broome.

- Men ingen som om 100 år lider av de oåterkalleliga effekterna av klimatförändringarna kommer att trösta sig med att statsskulden i varje fall är låg.

För att få slut på förbrukningen av fossila bränslen hade John Broome ett ännu radikalare förslag.

- Låt Världsbanken köpa ut alla olje- och gasbolag, och lägg sedan ner verksamheten! Något liknande har faktiskt redan gjorts: 1833 använde Storbritannien 40 procent av sin BNP för att köpa upp alla slavar i imperiet, för att sedan frige dem. Att betala slavägare var förstået etiskt tveksamt, dessutom till en enorm kostnad som belastade flera generationer - men man blev av med slaveriet.

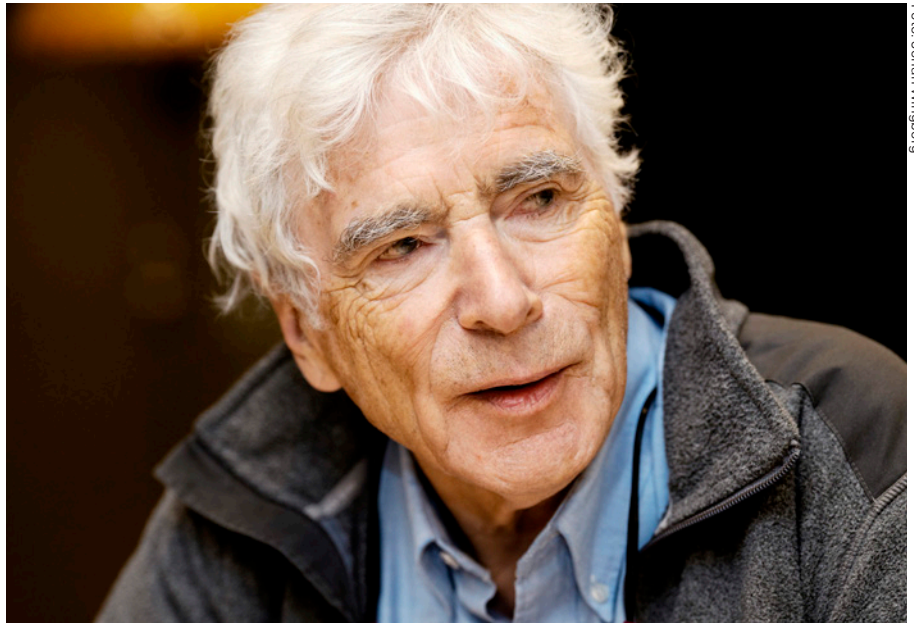

Foto: Johan Wingborg

John Broome var en av deltagarna vid en konferens om finansiell etik på Humanisten 2-3 juni.

Vill du fördjupa
internationell samverkan?
Nå makthavare med
din forskning? Diskutera
kriser i pandemins fotspår?
Formulera samtidens
utmaningar?

Vi utvecklar tillsammans
jonseredsherrgard@gu.se

JONSEREDS HERRGÅRD

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Utsikten

Det finns en utsikt jag kommer att sakna i och med flytten till det nya Natrium-huset. Botanhuset kommer då att upphöra existera som det hus det tjänat som i botanikens, mykologi,

pollenanalysens och stressmedicinens tjänst de senaste dryga 50 åren. Utsikten jag tänker på syns från fikarummet på våning fyra och vetter mot sydväst genom en bred och hög fönstervägg. Det som syns närmast är radhuslängan längs Carl Skottsbergsgatan men framför allt träden som bildar en tät horisont mot sydväst vid randen av Slottsskogen. Fikarummet är den naturliga samlingsplatsen för otaliga möten mellan masterstudenter, doktorander, post-doktorer, gästforskare, professorer, prefekter, lokalvårdare, it-personal och husets oundgängliga intendent Sven och många fler, från nära och fjärran. Utsikten finns där som en omväxlande och vacker kuliss för en lättsam start för de trevliga fikasamtalen, med eller utan bullar och tårter, för pratiga lunchraster med medhavd matlåda eller snabbmat från närbutiken och inte minst för alla

oförglömliga doktorandfester! Mången framtidsutsikt har också ventilerats och spekulerats kring under dessa tillfällen. "Vad ska du göra efter disputationen?" är en fråga som ofta hörs kring fikaborden och lett till funderingar om framtidsutsikter kanske inom växtfysiologi, ekotoxikologi, växtsystematik eller oceanografi, ty många är de fält som ryms i huset och flera ska de bli i det nya Natrium. Samtalen har på senare tid kretsar inte minst kring vad slags utsikter de blivande arbetsrummen erbjuder. En liten skymt av havet lär man få från rätt vinkel i ett rum högst upp, men för övrigt kommer, om jag får gissa, de mest spännande utsikterna finnas i forskarnas tankevärldar för en bättre värld där växternas skira blad fortsätter spira på våarna, för vattnet kommer att vara rent för fiskar och alla andra organismer och temperaturerna lagom för det liv som så länge funnits på jorden och kämpar för att överleva.

Jag kommer att sakna utsikten genom fikarummets stora fönster ut mot Slottsskogen, men gratulerar de nya brukarna: eleverna och lärarna på Jensens grundskola som kommer att flytta in i huset om ett drygt år! På våarna

kommer ekarna färgas av ett ljust grönt skimmer på hela fönstrets bredd och höjd för att sedan skifta över i sommarens mörkare gröna för att på hösten skifta i gult och rött. Efter bladfällningen kommer de stabila stammarna stå kvar och ge fritt spelrum för den stora blå himlen, ibland grå av dis, ibland molnig och regnig och ibland röd av solnedgången. Oavsett väder och vind kommer utsikten erbjuda en lättsam start på ett samtal mellan nya medarbetare som arbetar mot nya horisonter och nya livsutsikter. Stort lycka till för oss alla inför framtiden med nya utsikter!

Minna Panas

Doktorand i naturvetenskap med inriktning mot utbildningsvetenskap inom forskarskolan CUL

FACKFÖRBUNDET ST
GÖTEBORGS UNIVERSITET

NJUT AV DIN SEMESTER!

Den lagstadgade semestern fyller 85 år – fira detta med att vara riktigt ledig!

I september drar vi igång igen med medlemsaktiviteterna. Fika med facket, lokala medlemsmöten, höstmöte och Finish on time-seminarium för doktorander är bara

något av allt det som planeras. Håll dig gärna uppdaterad via vår lokala hemsida (st.org/goteborgsuniversitet) och vårt nyhetsbrev. Vi ses!

Vi på ST-sektionen vid Göteborgs universitet önskar dig en skön sommar!

Vill du veta mer om vad ST gör och fördelarna med ett medlemskap? Välkommen till st.org/medlemskap.

NY PÅ JOBBET

Alexandre Antonelli, professor i biologisk mångfald

och systematik vid GU samt forskningschef vid Royal Botanic Gardens Kew, har valts in till Världsnaturfonden WWF:s styrelse. Mandatet är på tre år.

Helena Carén är ny professor i histologi med inriktning mot cellbiologi.

Göran Dellgren är ny professor i transplantationskirurgi med inriktning mot thoraxtransplantation.

Anna Grimby Ekman är ny professor i hälsovetenskaplig statistik.

Marcia Grimes är ny professor i statsvetenskap.

Ludger Grote är ny professor i invärtesmedicin.

Pia Gudmundsson, vetenskaplig koordinator vid AgeCap, har fått nytt jobb som forskningskoordinator för projektet *Preeklampsii interventionsstudie 4*, en klinisk behandlingsstudie om havandeskapsförgiftning.

Linus Hammar Perry är ny föreståndare på Kristineberg Center.

Ann-Kristin Kölln, docent i statsvetenskap, är ny ledamot av Sveriges unga akademi.

Marie Lagerquist är ny professor i molekylär endokrinologi, särskilt osteoimmunologi.

Juho Lindman är ny professor i informatik.

Jesper Lundgren är ny prefekt på Högskolan för scen och musik.

Han är docent och psykolog med fokus på personlighetspsykologi, hälsopsykologi och etikfrågor. Han har tidigare varit prefekt på psykologiska institutionen och efterträder Petra Frank.

Jörgen Månsson är ny professor i allmänmedicin.

Stefan Nilsson är ny professor i omvårdnad.

Lars Ny är ny professor i onkologi med inriktning mot immunonkologi, förknädd med anställning

som överläkare vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

Catarina Player-Kor är ny professor i pedagogiskt arbete.

Björn Redfors är ny professor i kardiiovaskulär forskning med inriktning mot epidemiologi och prevention.

Michael Schöll är ny professor i molekylär medicin med inriktning mot neuroimaging.

Ingrid Wernstedt Asterholm är ny professor i fysiologi, särskilt fettvävsmodellering och metabol flexibilitet.

Ingrid Vinsa är ny föreståndare för Gillbergcentrum. Hon har arbetat på centrumet sedan 2011, bland annat som assistent till professor Christopher Gillberg.

Ulf Yrlid är ny professor i slemhinnors immun- och mikrobiologi.

Maria Åberg är ny professor i allmänmedicin.

UTMÄRKELSER

Ninni Carlsson är årets första excellenta lärare och dessutom den första vid institutionen för socialt arbete.

Barbara Czarniawska, senior professor i allmän företagsekonomi vid GRI, Handelshögskolan, har utsetts till hedersdoktor i kommunikationsvetenskap vid Università Svizzera Italiana i Lugano, Schweiz, för att hon "erbjuder en alternativ läsning i en kommunikativ, narrativ och relationell nyckel, känslig för sammanhang och uppmärksam på kopplingarna mellan organisationer och samhälle". Det är Barbara Czarniawska som sätter hedersdoktorat.

Alexandra Kinnby och **Marcel du Plessis**, forskare vid institutionen för marina vetenskaper, får 100 000 kronor vardera ur Stiftelsen Konung Carl XVI Gustafs 50-årsfond för vetenskap, teknik och miljö. Alexandra Kinnby prisas för sin forskning om hur tång påverkas av havsförurening. Marcel

du Plessis får pris för sin forskning om nederbörd till havs som kan ge bättre klimatmodeller.

Staffan I. Lindberg, professor i statsvetenskap, har tilldelats H.M. Konungens medalj av 8:e storleken i Serafimerordens band för betydande insatser inom det statsvetenskapliga forskningsområdet.

Valeria Villegas Lindvall, universitetslektor i filmvetenskap, har av Latin American Studies Association (LASA) utsetts till mottagare av priset Early Career Award 2023.

Följande nya hedersdoktorer har utsetts: Handelshögskolan: **Martin Dufwenberg**, professor vid University of Arizona och världsledande forskare inom beteendeterapi. Samhällsvetenskapliga fakulteten: **Fredrik Furtenbach**, inrikespolitisk kommentator på Sveriges Radio.

Paul Ronge, mediekonsult och journalist på bland annat

Aftonbladet, Rapport och Expressen. Utbildningsvetenskapliga fakulteten: **Lenonidas Kyriakides**, professor vid University of Cyprus, internationellt ledande forskare inom området skoleffektivitet och skolförbättring.

Roger Gustafsson, ledare för bland annat IFK Göteborg och ungdomstränare för IFK Göteborg och BK Häcken. Sahlgrenska akademien: **Guglielmo Giuseppe Campus**, professor vid Universitè di Bern, specialist inom pedodonti. IT-fakulteten: **Terry Regier**, världsledande forskare inom kognitionsvetenskap med starka kopplingar till AI.

Stiftelsen Assar Gabrielssons fond har utsett följande två pristagare för utmärkta avhandlingar inom cancerforskning: **Malin Lindén** har studerat hur vissa proteiner påverkar uppkomsten av cancer i kroppens stödjevävnader.

Aron Onerup har visat att fysisk aktivitet före operation av tjock- och ändtarmscancer gör att patienterna återhämtar sig bättre. Prissumman är 100 000 kronor.

ANSLAG

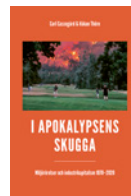
Två forskare vid GU tilldelas Pro Futura Scientia: **Ylwa Sjölin Wirling**, docent i teoretisk filosofi, tilldelas medel för *Between Knowledge and Ignorance: Epistemic Possibilities in Inquiry*. **Jack Wright**, universitetslektor i vetenskapsteori, får medel för *Reconsidering social demarcation (ReSocial)*. Anslaget kommer från Riksbankens Jubileumsfonds Pro Futura-program som genomförs i samarbete med Swedish Collegium for Advanced Study (SCAS).

BÖCKER

Näringslivets räddningsplan för högerpressen

Hur gick det när direktörerna försökte rädda livet på högerpressen? Varför slutade satirtecknarna att kommentera Nådiga luntan? Hur stor skuld bär journalistiken till diskriminering av äldre? Det är några av de frågor som ställs och besvaras i årets upplaga av *Mediehistorisk årsbok* (2023). Redaktör är Anders Franck.

I apokalypsens skugga

Varför har miljörelsen misslyckats i sina försök att hejda ödeläggelsen av planeten och dess atmosfär? Denna fråga är utgångspunkten för Carl Cassegårds och Håkan Thörns undersökning av miljörelsens långa historia. Författarna visar hur det moderna industrisamhället har skapat förutsättningar för en aktiv miljörelse och samtidigt begränsat dess handlingsutrymme.

Atmosfärer – en introduktion

Hur uppfattar vi stämningen i ett rum? Varför kan upplevelsen av en match på Gamla Ullevi inte ersättas med en tv-match? I denna bok undersöker Ola Sigurdson, professor i tros- och livsåskådningsvetenskap, rumsliga erfarenheter.

Foto: Johan Wingborg

Jubeldoktorshögtiden 2023

Den 5 maj var det åter dags för Jubeldoktorshögtiden, då 26 personer som doktorerat för 50 år sedan hedrades.

Ni har ökat våra kunskaper, tagit ansvar och fört utvecklingen framåt.

Jag kan inte tänka mig ett bättre skäl att fira, förklara rektor Eva Wiberg i sitt tal.

Efter högtiden tog busar jubeldoktorerna till middag på Konferenscentrum Wallenberg.

Linjal som mäter kunskap

– Att mäta ett barns ökade kunskaper ska kunna liknas vid att mäta ett barns ökade längd. Rasch-metoden går ut på att skapa samma sorts exakthet inom samhällsvetenskaperna som inom naturvetenskap. En centimeter på en linjal är ju lika lång oavsett var på skalan den finns; på samma sätt skapar Rasch-metoden ett exakt poängssystem för exempelvis läsförmåga. Det förklarar David Andrich, professor vid University of Western Australia.

GEORG RASCH (1901-1980) var en dansk matematiker, känd för sin mätmetod där statistiska modeller uttrycker sannolikheten för ett korrekt svar på en uppgift som en funktion av individens förmåga och uppgiftens svårighetsgrad. Det är en modell som används inom pedagogik, bland annat för att mäta utveckling hos både individer och grupper, berättar David Andrich, världsledande expert på

Rasch metod, som han också arbetat tillsammans med.

– Det gäller att skapa ett test som verkligen mäter det man vill undersöka och inget annat. Exempelvis kanske man vill veta hur mycket en fjärdeklassare utvecklat sin läsförmåga under ett år. Med hjälp av Rasch-modellen kan testet utformas så att det mäter elevens utveckling, oberoende av andra faktorer som kön, ålder, bakgrund och så vidare.

För att göra en bra undersökning krävs ett noggrant förarbete. Det kan exempelvis handla om att testa läsförmåga på flera olika sätt eller, om man istället vill använda metoden inom hälsoområdet, att ta fram data om patientens hälsa och attityder till vård och behandling.

Under en månadslång vis-

telse i maj som gästprofessor vid institutionen för pedagogik och specialpedagogik höll David Andrich en Rasch-kurs och föreläste om hur Rasch-modellen kan användas vid bedömning av bland annat skolelevs läsförmåga.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

Frågan

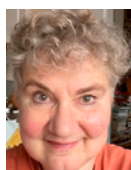
Vilket ord saknar du i svenska språket?

Hans Landqvist, professor i svenska språket:

– Varför finns det inte något svenskt ord för den här situationen: "på lördag är alla välkomna för att städa och göra fint i bostadsområdet – vi bjuder på korv och dricka!"? På svenska i Finland säger man "talko" (finska "talkoot"), till exempel "talkodag" och "talkostädning", för "obetalt gemensamt praktiskt arbete, ofta kombinerat med mat och dryck". Det vore ganska praktiskt om vi använde ordet "talko" också i Sverige!

nen: "på lördag är alla välkomna för att städa och göra fint i bostadsområdet – vi bjuder på korv och dricka!"? På svenska i Finland säger man "talko" (finska "talkoot"), till exempel "talkodag" och "talkostädning", för "obetalt gemensamt praktiskt arbete, ofta kombinerat med mat och dryck". Det vore ganska praktiskt om vi använde ordet "talko" också i Sverige!

Iani Hoff, provutvecklare, institutionen för pedagogik och specialpedagogik:

– Det engelska ordet "multitasking" saknar en bra svensk översättning. Det är inte lika mycket på tape-

ten som för ett par år sedan, men vi behöver fortfarande en svensk motsvarighet. Att "multi-taaska" låter helknäppt. Att "mångsyssla" låter lite för slarvigt, som om man pysslar med ditten och datten och inte är riktigt seriös. Hjälp!

Caroline Berggren, docent i pedagogik:

– Jag saknar svenska ord som visar olika aspekter av ensamhet.

I engelskan finns två ord – alone och lonely – som bägge betyder ensam. Att vara lonely känns som ett önskat och ledsamt tillstånd medan alone är värdenetralt, självvalt och kan i många fall vara en underbar känsla efter en stökig dag på jobbet eller när alla gäster gått hem efter festen.

Caroline Adiels, universitetslektor i biofysik:

– Jag trodde att jag saknade ordet "färst" (få, färre, färst) men

av min dotter har jag fått veta att den ordformen faktiskt finns med i SAOL – så nu använder jag den friskt!

Claes Martinson, professor i civilrätt, excellent lärare, Juridiska institutionen:

Jag saknar allt oftare ordet "universitet". Ordet universitet har en viktig betydelse och ordet är centralt för följdföreställningarna som odlas genom termen. Tyvärr använder alltför många istället ordet "myndighet". När ordet myndighet får ersätta ordet "universitet" blir det djupt liggande konsekvenser som påverkar föreställningarna om vad ett universitet är och vad

universitet betyder för samhället. De som byter ut ordet ägnar sig, oftast omedvetet, åt vad som för universitetet blir subversiv verksamhet. Många gånger är det administratörer och personer med ledande befattningar som byter ut orden, för att få normativt stöd för det ena eller andra som passar för att få medarbetare att agera i linje med det ena eller andra för stunden önskvärda beteendet. Vad som hade gått att motivera med saksakal, eller helt enkelt beordra (kräva) utan att byta ut "universitet" mot "myndighet", drivs istället igenom med hjälp av myndighetstermen. Det vore en välgärning om uttrycket "vi är ju faktiskt en myndighet" aldrig någonsin mer uttrycktes. Tänk om vi istället kunde få höra "vi är ju faktiskt ett universitet". Det senare uttrycket borde nämligen egentligen vara det starkare av de två, även när ambitionen är att få fram det för stunden önskvärda beteendet.

Posttidning

AVSÄNDARE:
GU JOURNALEN
GÖTEBORGS UNIVERSITET
BOX 100
405 30 GÖTEBORG

PORTO BETALT

Ögonblicket

Foto: Johan Wingborg

▲ Var? Vem? När?

- Angereds teater.
- Musikal- och operastudenter vid Högskolan för scen och musik
- Onsdagen den 16 maj 2023.

▲ Kort beskrivning

Musikalprogrammets slutproduktion är en humoristisk musikal där klassiska sagor, som Rödluvan, Askungen, Rapunzel samt Jack och bönstjälken, binds ihop med en nyskriven historia. Den handlar om en bagare och hans fru som önskar bilda familj men som drabbas av en häxas förbannelse ...

Originalmanus: James Lapine
Kompositör: Stephen Sondheim
Översättare: Ulricha Johnson
Regissör/koreograf: Ola Hörling
Instudering och musikansvarig: Daniel Lindén